

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

DENNÍ SNĚNÍ VÝTVARNĚ NADANÝCH JEDINCŮ

DAYDREAMING OF INDIVIDUALS GIFTED IN VISUAL
ARTS

Bakalářská diplomová práce

Autor: **Adéla Merhoutová**

Vedoucí práce: **PhDr. Daniel Dostál, Ph.D.**

Olomouc

2020

Na tomto místě bych chtěla poděkovat PhDr. Danielovi Dostálovi, PhD. za profesionální a trpělivé vedení mé bakalářské diplomové práce a své rodině a partnerovi za velkou podporu. Zároveň mnohokrát děkuji všem učitelům a studentům z Gymnázia a ZUŠ v Novém Jičíně, a hlavně paní učitelce Poulové, že mi byli nápomocní při sběru dat.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma: „Denní snění výtvarně nadaných jedinců“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne:

Podpis .....

OBSAH

Číslo	Kapitola	Strana
	OBSAH	3
	ÚVOD	5
	TEORETICKÁ ČÁST	7
1	Denní snění	8
1.1	Vymezení denního snění	8
1.2	Funkce a důvody denního snění	9
1.3	Klasifikace denního snění.....	12
1.4	Denní snění a osobnost.....	13
1.5	Obsahy a frekvence denního snění	14
1.6	Denní snění a kreativita	15
2	Nadání	18
2.1	Charakteristika nadání	18
2.1.1	Talent a nadání	19
2.2	Dělení nadání.....	19
2.2.1	Výtvarné nadání	21
2.3	Vybrané výzkumy nadání.....	22
3	Denní snění v souvislosti s nadáním	25
3.1	Dosavadní výzkumy denního snění a nadání	25
	VÝZKUMNÁ ČÁST	28
4	Výzkumný problém	29
5	Typ výzkumu a použité metody	31
5.1	Testové metody	31
5.1.1	Kaufmanova škála doménově specifické kreativity (K-DOCS)	31
5.1.2	Krátký inventář imaginačních procesů (SIPI).....	32
5.1.3	Škála frekvence denního snění (DDFS).....	33
5.1.4	Inventář témat denního snění (ITDS).....	34
5.2	Formulace hypotéz ke statistickému testování	37
5.2.1	Srovnání skupin v otázce denního snění a kreativity	37
5.2.2	Výzkumný cíl	37
6	Sběr dat a výzkumný soubor	38
6.1	Etické hledisko a ochrana soukromí.....	40
7	Práce s daty a její výsledky	42
7.1	Výsledky ověření platnosti statistických hypotéz	43
7.2	Výsledky explorační studie	46

8	Diskuze	48
9	Závěr.....	52
10	Souhrn	53
LITERATURA.....		56
PŘÍLOHY.....		62
	PŘÍLOHA 1: Abstrakt v českém jazyce.....	64
	ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE.....	64
	PŘÍLOHA 1: Abstrakt v anglickém jazyce	65
	ABSTRACT OF THESIS.....	65

ÚVOD

Během dlouhé jízdy autem, v čekárně u lékaře či na procházce se psem. Lidé na celém světě se oddávají dennímu snění a mnohdy si to nemusí ani uvědomovat. Přitom se jedná o velmi užitečnou a pro velkou část lidí i příjemnou činnost, díky níž jsme schopni například plánovat naši budoucnost, urovnávat si myšlenky a připravovat se na situace, kterým budeme jednoho dne muset čelit. Avšak existuje také stinná stránka tohoto psychologického fenoménu. Představy nemusí mít vždy pozitivní obsahy a mohou snící jedince ještě více rozrušit a bránit tak racionálnímu vidění. Vše je velice individuální a záleží na osobnostních předpokladech každého člověka, které nakonec určí, jaké jsou jeho denní sny a jaký postoj k nim jedinec má.

Jedním z těchto předpokladů, jež mohou mít na denní snění vliv, je výtvarné nadání. Představíme-li si umělce, který maluje obrazy, kreslí tužkou skici nebo třeba modeluje bustu z hlíny, musíme uznat, že se svým způsobem odlišuje od běžných lidí. Často působí „odstřiženě“ od reality, jako by si žili svůj vlastní fantazijní svět a jejich kreativita se zdá být neuvěřitelná a někdy až bezedná. Je možné, že s tím vším nějak souvisí denní snění?

Cílem této práce je odpovědět přesně na tuto otázku. Zjistit, zda existuje nějaká souvislost či vztah mezi výtvarným nadáním a denním sněním, jestli se opravdu výtvarníci v tomto směru odlišují od běžné populace či nikoliv. Mezi těmito dvěma skupinami budeme porovnávat styly denního snění, dále pak frekvenci těchto snů, jejich obsahy (zda se liší nejen po kvantitativní, ale také po kvalitativní stránce) a nakonec se podíváme, jakou roli v tomto tématu hraje kreativita a její domény.

Jediný sen je silnější než tisíc skutečností.

J.R.R. Tolkien

TEORETICKÁ ČÁST

1 DENNÍ SNĚNÍ

Denní snění je kognitivní pojem, jež označuje často velmi intimní proud myšlenek. Naše mysl utíká různými fantazijními směry, můžou se v ní vyskytovat vzpomínky, příběhy nebo představy situací, které nemusí být nutně spojeny s vnější realitou. Denní sny se také často opakují podle velmi podobných scénářů. Nejčastěji se denní snění vyskytuje v době, kdy zrovna neřešíme nějaký kognitivně náročný úkol a mysl má díky tomu více volného prostoru. V následující kapitole se budeme bavit o denním snění, povíme si něco o jeho dělení, frekvenci, obsahu a o jeho vztahu ke kreativitě.

1.1 Vymezení denního snění

Denní snění (anglicky daydreaming) lze definovat ze dvou úhlů pohledu. Ten užší říká, že denní snění je „*spontánní proud fantazií a myšlenek v bdělém stavu, proud, který je vzdálen okamžité situaci a věci se odehrávají jinak, než tomu bývá v reálném světě snícího*“, zatímco širší pohled „*zahrnuje nejen myšlenky a reakce na okamžité situace, ale i úmyslné, záměrné plánování nejbližších činností i vzdálené budoucnosti*“ (Hartl, Hartlová, 2015, 547). V této práci se ovšem budeme zabývat oběma těmito pohledy. Sternberg (1998) popisuje denní snění jako stav vědomí, jež se nachází někde mezi bděním a spánkem. Obsahy jsou zaměřeny směrem k vnitřním procesům a obrazům, které nemají nebo nemusí mít nic společného s vnější realitou. Klinger (2009) poukazuje na fakt, že denní snění nemusí být nutně jen spontánní proud fantazií, nýbrž že se může jednat i o zcela záměrné vyvolávání těchto myšlenek. K dennímu snění patří také pojmy jako dumání, *mindwandering*, které bychom mohli laicky přeložit jako putování mysli, vnitřní monology či stavy, kdy jsme duchem nepřítomní (Valkenburg & van der Voort, 1994).

Název denní snění není na poli psychologie jediný, který se pro tento jev užívá. Zvlášť pak v anglické literatuře, která se jím přeci jen zabývá o něco více než literatura česká, existuje mnoho různých pojmenování či synonym. McMillan, Kaufman a Singer (2013) tak zmiňují kromě klasického pojmu *daydreaming* například *zoning out*, *spontaneous thought*, *fantasy*, *unconscious thought*, *offline thought*, atd. Ale asi nejčastěji užívaným synonymem pro denní snění je již zmiňované *mindwandering*. Tento termín je poněkud novější a někteří autoři jej upřednostňují, jelikož rozlišují původní kognitivní model

zkoumání a nový neurologický úhel pohledu, který má zastupovat právě *mindwandering* (Callard, Smallwood, Golchert & Margulies, 2013). Vzhledem k povaze této práce ale zastaneme stejný pohled jako většina psychologů, a sice že budeme tyto pojmy považovat za synonyma.

Jako mnoha jinými oblastmi psychologie, i denním sněním se jako jeden z prvních zabýval Sigmund Freud. Ten ho dával do souvislosti s dětskou hrou – když si odrůstající dítě přestává hrát, přechází postupně k fantaziím či k „bdělému snu“ (tzn. dennímu snu). A ačkoliv se malé dítě za svou hru nestydí, pro dospělého jsou jeho denní sny velmi intimní záležitost. Také říká, že pokud je člověk šťastný, nikdy se dennímu snění neoddává, a tudíž sní pouze člověk nešťastný (Freud, 1990). Obsahy denních snů se podle něj dělí na dvě skupiny – na *erotické* a *ctižádostivé* s tím, že ctižádostivé obsahy jsou častější u mužů než u žen (Freud, 1999). Posuneme-li se v historii denního snění o kousek dále, ocitneme se v období behaviorismu. A jak je pro toto období typické, psychologové se nezabývali myslí člověka. Ta byla označována jako *black box* neboli „černá skříňka“, do níž nikdo nevidí a nelze proto zkoumat cokoli, co se v ní odehrává. Introspekce tehdy nebyla brána jako relevantní psychologická metoda, a tak zkoumání denního snění upadalo (Plháková, 2006). Průlom nastal až v šedesátých letech minulého století, kdy Jerome L. Singer začal zkoumat vztah mezi denním sněním a rysy osobnosti. Singer byl z tohoto důvodu nazýván „otcem denního snění“ (Kaufman, 2013). O tom, co ve svých výzkumech zjistil, si povíme podrobněji v kapitole 1.3.

Z biologického hlediska se dá říci, že denní snění je jev, při němž v mozku dochází k produkci myšlenek nezávislých na podnětu. Jak to ale mozek provádí? Existuje určitá část mozku, která je aktivní v klidových situacích a je tudíž spojována s aktivitou denního snění. Nazývá se *default network* (Mason et al., 2007). Tato síť je aktivována tehdy, kdy naše činnost nevyžaduje aktivní kognici. To znamená, že zrovna neřešíme nějaký myšlenkově náročnější problém (vybavování si informací, počítání atd.), ale zároveň je pro aktivaci této sítě nutnou podmínkou bdělý stav jedince. Lze říci, že *default network* stojí v opozici proti pozornostní síti mozku (Havlík, 2012).

1.2 Funkce a důvody denního snění

Denní snění tvoří až 50 % naší aktivity (Killingsworth & Gilbert, 2010), z čehož lze usoudit, že stejně jako spousta jevů v oblasti psychologie, má i denní snění svůj opodstatněný

význam. Pojdme se proto podívat, z jakého důvodu k němu vlastně inklinujeme a co nám přináší.

Hartl a Hartlová (2015) říkají, že snění ve dne slouží ke zpětnému přehrávání si vzpomínek a zároveň jako nácvik situací, které by jednou mohly nastat. Sny mohou mít v tomto ohledu i terapeutický účinek. Singer a Pope (1978) popisují přímo konkrétní možnosti využití denního snění a fantazií během psychoterapie. Zmiňují techniky užívání snění, mezi které řadí „adaptivní unikání před skutečností“ (*adaptive escapism*), „uvědomění sama sebe“ (*self-awareness*), „seberegulace a biofeedback“ (*self-regulation and biofeedback*). Podle nich se v terapii pomocí imaginace dá rozvíjet i „kreativita a estetická zkušenost“ nebo „smysl pro krásu“ (*creativity and aesthetic experience*).

Dalším pozitivním aspektem denního snění je úspěšné plánování osobních budoucích cílů. Jedná se o schopnost úspěšně dosáhnout svých záměrů za pomoci efektivních strategií získaných právě díky plánování v denních snech. Tato schopnost se ovšem vyskytuje za předpokladu, že snění je zaměřeno do budoucna a zároveň zde existují i určité obavy o budoucnost ze strany snících. Umožňuje nám taktéž flexibilně „přepínat“ mezi proudem myšlenek a zaměřením se na cíl. Přínos snění může taktéž nastat při učení. Jakkoliv je to na první pohled sporné, bylo dokázáno, že krátké odpoutání pozornosti od učiva přispěje k dalšímu zlepšení koncentrace a výkonu vlivem krátké „relaxace“ (Mooneyham & Schooler, 2013).

Mueller a Dyer (1985) tvrdí, že denní snění slouží jako prostředek k uvolnění zábran. Máme tak díky němu schopnost prozkoumávat možnosti/témata/scénáře, které bychom za normálních okolností z různých důvodů nevyzkoušeli. Některé z těchto scénářů, jakkoliv na první pohled působí nepravděpodobně, mohou podle autorů vést k vyřešení problému (připodobňují tak denní snění k *brainstormingu*).

Singer (1966) popisuje denní snění jakožto nástroj, který poskytuje prakticky nekonečný zdroj potěšení. Například při nepříjemných aktivitách může denní snění zlepšovat náladu a působit proti pocitům nudy. V nemilých situacích může, navzdory nehezké realitě, přivádět pocity štěstí. Denní snění podle něj pomáhá vylepšovat sociální schopnosti a dovednosti, které si svým způsobem mentálně „natrénujeme“ a připravíme se na ně. Také dodává, že nám sny mohou pomoci s výběrem vhodného chování pro konkrétní situaci.

Plháková (2004, 253, 254) říká, že někteří psychologové „*zdůrazňují kladnou úlohu denního snění, zejména při transformaci citového stavu. Denní sny mohou lidem poskytnout vítanou úlevu od každodenní – často nepříjemné – životní reality a snižovat vnitřní napětí. Pomáhají jim také zvládnout nebo vydržet obtížné situace*“. Dále uvádí, že denní sny mohou mít již zmíněnou funkci „*zahánění nudy*“ nebo pro lidi bývají „*fantazijní náhražkou za reálné zážitky lásky, obdivu a konejšení*“. Tento výrok by potvrzoval závěr výzkumu Šmídové (2016), která popisuje 8 různých druhů obsahů denních snů, a ty se z části shodují s názorem Plhákové. O těchto tématech si více povíme v kapitole 1.5. Dalším potvrzením tohoto názoru by mohlo být zjištění, že denní sny se sociálním obsahem zvyšují pocity štěstí, lásky a propojení. Tento efekt se potvrdil v případě nedostatku těchto pocitů před začátkem snění a za předpokladu, že jedinci snili o někom, s kým mají vysoce kvalitní vztah i v realitě (Poerio, Totterdell, Emerson, & Miles, 2015).

Ačkoliv se na první pohled zdá, že denní snění má samé výhody a autoři o něm mluvili jen v superlativech, nemalá část psychologů se domnívá, že denní snění nemá žádnou specifickou funkci a jeho přínosy jsou pro nás spíše negativní. Plháková (2004) říká, že ho někteří autoři považují za škodlivou nebo dokonce nebezpečnou činnost, jelikož může vést k osamění a uzamčení se před vnějším světem. Existují i takoví autoři, kteří nemají stoprocentně vyhraněný názor na pozitivní či negativní přínos snění a říkají, že spíše než na samotném proudění myšlenek, záleží více na konkrétních obsazích. Mezi ně se řadí například Dane (2018) a dává do souvislosti výkon v plnění úkolů a obsahy denních snů, kdy výkon má tendenci klesat jen u určitých druhů obsahů denního snění. Podobný názor na přínosy denního snění mají také autoři Poerion a Smallwood (2016). Ti například říkají, že negativním aspektem je zhoršení výkonu při čtení s porozuměním, zhoršení pozornosti a paměti při každodenních činnostech, při řízení auta nebo také v rámci vzdělávání. Na druhou stranu říkají (a shodují se s nedávno zmíněnými autory), že denní snění má nesporné výhody v oblasti plánování budoucnosti, kreativity a řešení problémů. Také uvádí funkci denního snění, která nám pomáhá odložit uspokojení a lépe tak dosáhnout svých cílů.

Podle nemalé řady autorů má denní snění čistě negativní funkce. Killingsworth a Gilbert (2010) napsali článek s názvem *A Wandering mind is an unhappy mind*, kde shrnují výzkum, jenž měl za cíl zjistit souvislost mezi denním sněním a štěstím. Došli k závěru, že lidská dovednost myslet na něco, co neexistuje v realitě, je kognitivní úspěch, který si ale vybírá emocionální daň. Tento názor však obrací Smallwood, Fitzgerald, Miles a Phillips (2009), kteří říkají, že špatná nálada funguje jako spouštěč pro denní snění a ne naopak.

Somer (2002) v otázce negativních aspektů dokonce mluví o „maladaptivním denním snění“ (*maladaptive daydreaming* – MD) a definuje jej jako rozsáhlou fantazijní činnost, která nahrazuje lidskou interakci a narušuje akademické, interpersonální nebo odborné fungování. Údajně může mít denní snění také negativní vliv na fyziologické zdraví. Krátkodobě (nikoliv dlouhodobě) má negativní vliv na zdraví a pohodu, nejčastěji v oblasti spánku a usínání.

Abychom si danou problematiku shrnuli, ačkoliv se denní snění zkoumá již skoro šedesát let, objevuje se doposud spousta rozličných názorů na jeho funkce. Nejspíš ani neexistuje žádná objektivní pravda a jako skoro vše ostatní, i denní snění má své nesporné pro a proti.

1.3 Klasifikace denního snění

Existují tři hlavní styly denního snění vymezené Singerem. Prvním je Pozitivně konstruktivní denní snění (*Positive Constructive Daydreaming*), druhým je Vina/strach ze selhání (*Guilt-fear of Failure Daydreaming*) a poslední je Slabá kontrola pozornosti (*Poor Attentional Control*). Pojděme si o každém stylu něco málo povědět.

Pozitivně konstruktivní denní snění se vyznačuje optimistickou orientací do budoucnosti a odráží myšlenky, jež obsahují například tužby jedince, záměrné představy něčeho zábavného, jsou hravé a mohou mít praktické využití nejen v kreativě. Lidé, jež inklinují k tomuto stylu denního snění, ho shledávají prospěšným.

Vina/strach ze selhání je stylem denního snění, který by se mohl považovat za protiklad k Pozitivně konstruktivnímu snění. Je totiž orientováno na negativní emoce, vyznačuje se úzkostnými myšlenkami, nutkavým sebezkoumáním a strachem z neúspěchu. Jedinci inklinující k tomuto typu snění říkají, že jejich denní sny se zaměřují na negativní události a pociťují v nich strach.

Slabá kontrola pozornosti odráží neschopnost soustředit se jak na vnější úkoly, tak na vnitřní proud myšlenek. Lidé, kteří mají vysokou míru slabé kontroly pozornosti říkají, že jsou velice snadno vyrušeni (Huba & Tanaka, 1983; Kaufman & Singer, 2011; Williams & Vess, 2016).

Na základě Singerova rozdělení stylů denního snění byl vytvořen Inventář imaginačních procesů (*The Imaginal Processes Inventory* – IPI), který tvoří 344 položek Likertova typu ve 28 škálách. Tento inventář obsahoval kromě denních snů i sny noční, zrakové a sluchové představy a další škály, od nichž se v dnešní době trochu upustilo. Na

jeho základě (pomocí faktorové analýzy) odvodili inovovaný Krátký inventář imaginačních procesů (*Short IPI*), jímž se budeme více zabývat ve výzkumné části práce (Huba, Aneshensel & Singer, 1981; Huba & Tanaka, 1983; Plháková, 2013; Šmídová, 2018)

1.4 Denní snění a osobnost

Nelze spekulovat o faktu, že denní snění je ovlivněno hlavně člověkem, který jej provozuje. Existuje tedy řada proměnných, které úzce souvisí jak s obsahy, tak s frekvencí snění. První nespornou proměnnou je *věk*. Tématem věku a denního snění se zabýval Giambra (1974). Na základě inventáře IPI zkoumal denní snění u populace ve věku od 17 do 91 let (N=378). S narůstajícím věkem klesalo množství odhalených denních snů ze strany participantů a frekvence klesala taktéž (nejvíce ve věku 23, 44 a 74 let), stejně tak živost snů. Zajímavá je také proměna orientace denních snů v průběhu života s ohledem na čas. Od 17 do 23 let je orientace snů zaměřená na budoucnost, od 24 do 64 let se sny orientovaly na přítomnost a od 65 let převažovala orientace na minulost. U dětí mladších 17 let je problematika denního snění jen velmi málo prozkoumaná. Existuje však Inventář imaginativních procesů pro děti (*Imaginal Processes Inventory for Children*, zkratkou IPI-C), který má za úkol odlišit způsoby fantazie a témata denního snění u dětí (Vooijs, Beentjes & van der Voort, 1992). Singer (1966; 1975) mluví o faktorech při vývoji denního snění, jež mohou ovlivnit jeho budoucí charakteristiky. Jednalo by se pak o kvalitu podnětové stimulace, vztah dítěte s matkou a uspokojování potřeb dítěte. Singer zdůrazňuje význam denních snů u dětí a jeho rozvíjení. Technologie (zvláště pokud obsahuje násilí) nepůsobí příznivě na rozvoj denních snů. Je tudíž potřeba děti odpoutat od technologií a nahradit je lepšími alternativami, jako mohou být knihy, hračky, hry, kulturní aktivity nebo konverzace. Dospělí, kteří si jako děti více hráli za pomoci představitosti, denních snů nebo fantazie, jsou nyní více kreativní (Singer & Singer, 1990).

Další velmi významnou proměnou, co se denních snů týče, je *pohlaví*. Opět na základě výzkumu Gaimbry (1980) za pomoci inventáře IPI vylo zjištěno, že ženy hlásily nižší míru snů se sexuálním nebo bizarním obsahem a také měly méně hrdinských představ a představ změřených na úspěch. Ženy obecně uváděly, že jejich sny jsou více zaměřeny na mezilidskou problematiku a emocionální prožívání snů je u nich také větší. U mužů pak byla orientace na interpersonální problematiku stejně velká jako zvědavost (touha rozumět okolí, vědět, jak co funguje atd.). Nejčastěji se ale u obou pohlaví vyskytovalo snění zaměřené na

řešení problémů (až na muže ve věkové kategorii od 17 do 29 let, u nichž převládaly sexuální denní sny).

Zajímavým ukazatelem pro denní sny může být také slavné NEO Big Five, které porovnali s výsledky zkráceného inventáře IPI (SIPI). NEO měří charakteristiky typu Neuroticismus, Extraverze, Otevřenost vůči zkušenosti, Přívětivost a Svědomitost. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že Pozitivně-konstruktivní denní snění kladně koreluje s položkou otevřenost vůči zkušenosti. Dále pak styl denního snění Vina/strach ze selhání pozitivně koreloval s dimenzí Neuroticismus. Slabá kontrola pozornosti, jakožto poslední styl denního snění vymezený Singerem, korelovala negativně s dimenzí Svědomitosti (Zhiyan & Singer, 1997).

1.5 Obsahy a frekvence denního snění

Již jsme si naznačili, že frekvence denních snů s věkem klesá (Giambra, 1993). Jaké jsou ale další faktory, které ovlivňují frekvenci denního snění? Například diagnóza ADHD u dospělých může mít za následek zvýšenou frekvenci denního snění (White & Shah, 2006). Jedinci s ADHD skórují obecně lépe ve výkonnostních úlohách, jež testují divergentní myšlení a také dosahují lepších výkonů v testech kreativity, což by mohlo evokovat myšlenku, zdali může existovat souvislost mezi frekvencí denního snění a kreativitou. Singer a Schonbar (1961) toto tvrzení potvrzují. Říkají, že jedinci, kteří vykazují větší četnost denních snů, jsou kreativnější. Vyvozují tak z výzkumu, kde bylo úkolem jedince vymyslet příběh a následně jej vyprávět. Tato souvislost se nakonec neprokázala (Šmídová, 2018). Oba autoři dále uvádějí souvislost mezi frekvencí snění a úzkostností, což vysvětlují s větší mírou sebezkoumání a introspekce, a s vazbou na matku (jelikož matky spíše zaměřují svou pozornost na prožívání, zatímco otcové mají zaměření orientované více navenek). Frekvenci denního snění zkoumal také Inventář imaginačních procesů – IPI (Huba, Aneshensel & Singer, 1981).

Co se týče obsahů denních snů, ty byly pro psychology i laickou veřejnost mnohem zajímavější než frekvence. Freud (1990) například říkal, že každá fantazie v našem bdělém snění je vlastně nesplněné přání a každá představa znamená pro člověka korekci neuspokojivé reality. Již na začátku této kapitoly jsme si zmínili, že obsahy denních snů rozděluje na ctižádostivé a erotické. Říká také, že „u mladé ženy vládnou erotické touhy

skoro výlučně, neboť její ctižádost bývá zpravidla pohlcena erotickým usilováním; u mladého muže se vedle erotických tužeb derou do popředí i tužby erotické a ctižádostivé“ (Freud, 1990, 84).

Plháková (2013), jak jsme si v předchozích kapitolách naznačili, říká, že pro některé jedince slouží denní snění jako náhražka za nedostatečně uspokojivou realitu. Doplnují si tak pocity lásky, obdivu či intimity. Zmiňuje časté představy lidí o vlastním pohřbu, jejichž důležitou součástí jsou plačící příbuzní a jiní blízcí lidé. Snící si tak mohou dodávat pocit, že nejsou ostatním lhostejní a jejich smrt by jejich okolí zasáhla.

Na téma obsahů denních snů proběhl výzkum na Katedře psychologie Univerzity Palackého v Olomouci. V této práci jsme si již zmiňovali různé možné okruhy témat, kterých se denní sny obecně týkají. K jejich zjišťování byl vytvořen na základě kvantitativní studie celkem 122 rozhovorů Inventář témat denního snění. Ten má 130 položek, u kterých má respondent rozhodnout, zda se u něj dané tvrzení za poslední rok alespoň jedenkrát vyskytlo. Následně jej vyplnilo 817 lidí a pomocí faktorové analýzy bylo zjištěno 8 okruhů témat denního snění, jimiž jsou **Úzkostné představy** (obsahující často katastrofické scénáře, obavy), **Nadpřirozené schopnosti** (zde se často opakují motivy létání, telepatie, cestování časem), **Sebestředné představy** (položky v rámci těchto témat jsou často spojeny s egocentrickým a exhibicionistickým laděním, u žen je dosti frekventovaná otázka vlastní atraktivity, mohou být spojeny i s romantickými představami), **Relaxační představy** (do těchto představ řadíme denní sny o odpočinku, klidu, představy o přírodě a s tím spojeným únikem od civilizace; řadíme zde ale i zkoumání lidí a okolí a cestování), **Ambice** (na první pohled je zde podoba se sebestřednými představami, ambice se však týkají kariéry a pracovního uplatnění a narozdíl od sebestředných představ obsahují také řešení problémů), **Hrdinské sebeobětování** (motivы záchrany blízkých, sebeobětování), **Šťastná budoucnost** (představy o krásné budoucnosti, ideálním životě, o své budoucí rodině, ideálním partnerovi) a **Sexuální a agresivní představy** (ty obsahují také tabuizované představy, představy sebeobrany, útoku nebo konfliktu; Šmídová, 2016). Detailnější přiblížení a znění konkrétních položek si ukážeme v podkapitole 5.1.4.

1.6 Denní snění a kreativita

Denní snění už na první pohled souvisí s kreativitou. Je totiž jasné, že k vytvoření jakékoliv představy nebo denního snu v mysli člověka, bylo potřeba nějaké množství tvořivosti. Nemalá řada výzkumů byla zhotovena právě na toto téma, které pojednává o imaginativních

procesech či denních snech a jejich spojitostí s kreativitou. Existují autoři, jež tvrdí, že denní sny mohou být prvním impulzem a zároveň motivací pro kreativní činnost (Mueller & Dyer, 1985).

Do popředí se dává hlavně souvislost lepší tvořivosti s denním sněním v tzv. inkubační fázi procesu tvořivosti. Pro tuto fázi je charakteristické, že jedinec v procesu tvořivosti již strávil nějakou chvíli a problémem se zabýval dostatečně dlouho, nedařilo se mu však nalézt správné řešení. A tak si od problému na chvíli odpočine, takřkajíc „vypne“. Nejspíše při inkubaci probíhají nevědomé procesy, díky kterým pak řešení problému zdánlivě samo vypluje na povrch (Plháková, 2004). Baird et. al. (2012) se tuto souvislost rozhodli výzkumně ověřit. Vytvořili 4 skupiny participantů – skupina s náročným úkolem, skupina s nenáročným úkolem a obě tyto skupiny se pak ještě rozdělily podle toho, jestli v průběhu měli odpočinek či nikoliv. Jedna skupina tím pádem neměla prostor pro inkubaci. Výsledek ukázal, že když se participanti během přestávky zabývali nenáročným úkolem, který nesouvisel s původním zadáním, dosahovali nejlepších řešení. Následně reflektovali, že nejvíce denních snů měli právě při plnění tohoto nenáročného úkolu. Autoři z tohoto vyvozují závěr, že denní snění napomáhá při plnění takových úkolů, se kterými jsme se ještě nesetkali. K tomuto názoru se přiklání také Sio a Ormerod (2009), kteří zjistili, že pokud si uděláme pauzu od aktivní práce na úkolu, dojdeme tak ke kreativnějšímu řešení. Souvislost je možné vidět i s názorem, jenž říká, že denní snění přispívá k vytváření nových asociací a pomáhá nám nahlížet na problém z nové perspektivy (Flowers & Garbin, 1989).

Někteří autoři se domnívají, že kreativitu lze spojit také s frekvencí denního snění. Kanter (1982) pomocí *Torranceho testu kreativního myšlení* měřil vztah divergentního myšlení (čili takového, které uplatňujeme u problémů majících více řešení; Plháková, 2004). Respondenti, jenž měli vysokou frekvenci denního snění, vykazovali v testu nižší plynulost odpovědí než obecná populace, zato však byly jejich odpovědi podstatně originálnější, propracovanější a celkově zajímavější. Autor tedy vyvodil závěr, že lidé s vysokou frekvencí denního snění mají sice horší produkci slov (verbální tvořivost), avšak jsou nadaní ve vizuálním odvětví kreativity.

Souvislost denního snění a kreativity se rozhodla ve své diplomové práci zkoumat Šmídová (2018). Přišla mimo jiné na to, že pomocí Pozitivně konstruktivního denního snění lze kladně předpovídat Každodenní kreativitu, Učeneckou kreativitu a také kreativitu Uměleckou. Umělecká kreativita může být negativně predikována škálou Úzkostných představ a Ambicemi (z obsahů denních snů, ITDS). Dále zjistila, že frekvence denního

snění není možné použít k predikci kreativity. „Získané výsledky potvrdily náš předpoklad, že denní snění ovlivňuje tvořivost v závislosti na svém obsahu. Ukázalo se, že pozitivně laděné, optimistické či do budoucna orientované sny, které jedinci přinášejí uspokojení a nevyrušují jej při vykonávání každodenních činností, souvisejí pozitivně s jeho vnímanou tvořivostí napříč doménami kreativity“ (Šmídová, 2018, 52).

2 NADÁNÍ

Z laického pohledu si nadání můžeme představit jako nadprůměrnou schopnost a šikovnost člověka v určité dovednosti. Nejčastěji se o něm mluví v souvislosti s rozumově a intelektově nadanými dětmi, ale těmi to rozhodně nekončí. Například hudební, pohybové či výtvarné nadání se v určité míře vyskytuje u každého člověka a je jen otázkou jeho osobnostních charakteristik a tréninku, jak moc se nadání projeví. Častým synonymem nadání je talent, o němž se také v této kapitole zmíníme. Obecně není nadání v psychologii často zkoumaným fenoménem a existuje jen málo autorů, kteří by se jím více zabývali. V této kapitole si povíme, co to nadání vlastně je, co vše do něj spadá a na výzkumy s ním spojené.

2.1 Charakteristika nadání

Hříbková (2009) mluví celkem o 113 definicích nadání, na základě kterých bylo vytvořeno šest různých okruhů, jichž se definice mohou týkat. Carroll, a Laming (1974) tvrdí, že vymezení pojmu nadání je nadčasový problém a v současné době, jako v mnoha dalších oblastech psychologie, neexistuje žádná obecně uznávaná definice. My ale budeme pracovat s vymezením, podle kterého je nadání *„soubor vloh jako předpoklad k úspěšnému rozvíjení schopností; nejčastěji používáno ve spojení s jedinci podávajícími nadprůměrné výkony při činnosti tělesné či duševní“* (Hartl & Hartlová, 2015, 338).

Nadaný či talentovaný jedinec podle některých autorů *„vykazuje vynikající výkony v dimenzi, jež je jím nebo společností brána za cennou“* (Sternberg, 2004, 18). Identifikovat nadaného jedince však není jednoduchá úloha. Je zde velká spousta proměnných, na které musíme při identifikaci brát ohled. Například je nutno brát v potaz celou řadu kognitivních i nekognitivních aspektů osobnosti. Dalším důležitým aspektem je i vývojová úroveň jedince nebo genderové odlišnosti/stereotypy. Asi nejklasičtějším příkladem stereotypu je, že ženy jsou slabší v oblasti technických předmětů, což také nemusí být pravidlem. A v neposlední řadě záleží i na modelu, podle něhož nadaného jedince identifikujeme (Sternberg & Davidson, 2005).

2.1.1 Talent a nadání

Talent a nadání chápe celá řada autorů jako synonyma, jelikož jejich rozlišení je velmi často sporné a nepřesné. Existují však také autoři (ale není jich mnoho), kteří tyto dva pojmy rozlišují. Heller a kol. (2000) uvádí, že existují definice, jež nadání spojují s vysokým intelektem a dobrými školními výsledky, zatímco talent bývá spojován s uměním (hudbou, kreslením a podobně), i když sami následně tento rozdíl stírají.

Pokud bychom se bavili o společných znacích nadání a talentu, jednalo by se pak o to, že oba tyto pojmy jsou úzce spojeny s osobností člověka a zahrnují nadprůměrnou úspěšnost v nějaké určité oblasti. Dále je jejich společným znakem ten fakt, že oba popisují „krajní pravou část“ grafu s normálním rozdělením (Hříbková, 2009).

Na druhou stranu, autoři, kteří dané dva psychologické termíny rozlišují, říkají, že mezi nimi existuje rozdíl jak kvantitativní, tak kvalitativní. Kvantitativní rozdíl říká, že nadání má širší definici, z čehož vyplývá, že nadání je nadřazený pojem pro talent. Co se týče rozdílu kvalitativního, ten se pak dělí na tři spektra. První z nich nám říká, že nadání je vrozené, zatímco talent jsme získali jako výsledek interakce s prostředím v průběhu našeho vývoje. Druhé spektrum poukazuje na obsahové hledisko, což údajně znamená, že nadání se vztahuje k přírodním vědám, zatímco talent spíše k těm humanitním. A poslední hledisko zdůrazňuje hledisko všeobecného vnímání pojmů, a sice že nadání je pojem zahrnující obecné předpoklady často související s inteligencí, talent pak označuje úzce vymezené schopnosti (Hříbková, 2009). Rozdíl v těchto dvou pojmech vidí například i Gagné (1985). Ten mluví o jasném rozdílu mezi těmito dvěma pojmy. Říká, že nadání je spojeno s doménami schopností, které podporují a vysvětlují mimořádnou úroveň výkonu v celé řadě aktivit/činností – čili talentů. Proto je možné, že člověk může být nadaný, aniž by byl talentovaný, ale ne naopak. Talent je spojován často se školními výsledky například v matematice, jazycích nebo přírodních vědách (Eisner & Day, 2004) a Hartl a Hartlová (2015) zmiňují, že bývá také označován za *projevené nadání*.

Pro potřeby této práce není nutné jakékoliv rozlišování talentu a nadání, z tohoto důvodu budeme tyto pojmy používat jako synonyma.

2.2 Dělení nadání

Na první pohled je zřejmé, že nadání/talent má velice blízko k umění. „*Umělecké nadání tvoří soubor vlastností, které umožňují člověku vykonávat uměleckou činnost, resp. umělecké*

činnosti“ (Dočkal, Miklová, Palkovič & Musil, 1987, 100). Tento pojem je ovšem přeci jen širší, než bychom si představovali. Talent v oblasti umění obsahuje totiž kromě výtvarného nadání také nadání hudební, taneční, literárně-dramatické a další. Zároveň je důležité si zmínit, že může existovat člověk nadaný intelektem nebo matematickými schopnostmi, a ne pouze v tom uměleckém směru. Z tohoto důvodu by bylo nejspíše vhodné se podívat na konkrétní druhy nadání s detailnějším zaměřením na výtvarné nadání. Dělení, které uvedeme, vytvořil a popsal Dočkal (2005) a následně každý typ nadání umístil na tzv. *intelektové profily*, které zahrnují *reprodukční schopnosti*, *tvořivé schopnosti* a *schopnosti verbální a neverbální* (Dočkal, Miklová, Palkovič & Musil, 1987).

Intelektové (rozumové) nadání se zkoumá v oblasti psychologie nejspíš úplně nejvíce a nejdéle. Tato oblast bývá někdy spojována s inteligencí (takovou, která se dá měřit pomocí inteligenčních testů). Dnes se od toho ale postupně upouští. Dominovat má všeobecná inteligence a rozumové schopnosti, avšak ostatní schopnosti s tím související (reprodukční, tvořivé, verbální a neverbální) by měly být rozvinuty podobně ve všech směrech. Z této oblasti bylo odjakživa nejvíce zkoumáno nadání matematické a dá se zde řadit i tzv. Nadání pro vědeckou práci, kde převažují také schopnosti reprodukční a tvořivé.

Umělecké nadání je vedle intelektového často bráno za „méněcenné“. Rodiče přeci jen radši pošlou dítě na školu, která je zaměřená vědecky a intelektuálně než umělecky. Na školách se hodiny hudební a výtvarné výchovy berou jako nedůležité a pokud se má něco zrušit, jsou to právě tyto předměty. A přitom „*výzkumy nejednou prokázaly, že vyvíjením „uměleckých“ složek dětské osobnosti se posilují předpoklady pro rozumové činnosti*“ (Dočkal, 2005, 190). Navíc umělecké a intelektové nadání se nevyklučují (viz Leonardo da Vinci, který spojil oboje v jedno). Zajímavý je fakt, že pokud v jakémkoli uměleckém směru nadaný jedinec postrádá dostatečný intelekt, stěží lze v takovém případě mluvit o nadání – tyto schopnosti by zůstaly ve fázi sensorické. Podstatou uměleckého nadání je sebepojetí, výkonová motivace, aktivita a inteligence. Zároveň je pro umělecky nadané jedince typická zvýšená tvořivá část inteligence, obecně vyšší kreativita a emoce (schopnost jejich silného prožívání). Patří zde hudební nadání, výtvarné nadání (viz dále) a literárně-dramatické nadání. Pro hudební nadání je typický nadprůměrný intelekt a převládá část tvořivá a verbální. U literárně-dramatického talentu je také typická nadprůměrná inteligence, nejvíce v oblasti verbální. Dramatické nadání s sebou nese také zvýšenou empatii.

Pohybové nadání by mělo svým způsobem být blízké člověku. Je to totiž ze všech typů nadání to asi nejpřirozenější. Pokud o této oblasti hovoříme dnes, hlavním kritériem je

nejspíše schopnost regulovat strukturu pohybu v různých oblastech. A ačkoliv stereotypy mohou mluvit jinak, i u pohybového nadání je typický nadprůměrný intelekt jedince (i když ne tolik, jako u rozumově nebo umělecky nadaných jedinců). Další charakteristikou pohybově nadaných je smysl pro rytmus, který nemusí být nutně spojen jen s tancem, ale také s jinými sporty (například s veslařstvím či sjezdovým lyžováním) nebo také vůle. Pohybové nadání se dá rozdělit na taneční nadání a sportovní nadání. Pro taneční nadání je potřeba, aby měl jedinec zároveň kromě dobrých pohybových dovedností také všeobecné umělecké nadání a celkové zaměření osobnosti směrem k umění, z tohoto důvodu se tento druh talentu nachází na rozhraní uměleckého a pohybového nadání. Sportovní nadání již nevyžaduje umělecké ladění osobnosti, zato však vyžaduje schopnost podat výkon ve chvíli, kdy je to potřeba (nejen fyzický, ale také psychický), nutná je také psychická odolnost. Další specifické vlastnosti člověka určují, k jakému sportu se jedinec nejlépe hodí (schopnost kooperace u kolektivních sportů atd.).

Posledním druhem je **praktické nadání**. Takto nadání jedinci snáze nabývají poznatky spjaté s řešením praktických problémů v životě a stejně jako u ostatních typů nadání, je i zde nutná alespoň průměrná inteligence. Dělíme ho na manuální nadání (hlavním předpokladem jsou zde tělesné a pohybové dispozice – čili svalovou sílu a dobrou hrubou motoriku), sociální nadání (nadání pro práci s lidmi, jehož složkou je nepochybně i sociální inteligence), organizační nadání (uplatnitelné ve funkci řídicího pracovníka prakticky kdekoliv), pedagogické nadání (obsahuje také organizační schopnosti, schopnost komunikovat, dobré vyjadřovací dovednosti a empatii) a pečovatelské nadání (nutný je zájem o jiné, altruismus, potřeba pomáhat a je obecně typičtější pro ženy).

2.2.1 Výtvarné nadání

Tato práce se ovšem nejvíce zaměřuje na výtvarné nadání, o němž Dočekal (2005) uvádí, že je oproti ostatním typům nadání prozkoumáno snad úplně nejméně navzdory tomu, že například ve vývojové psychologii se dětská kresba bere jako neopominutelný ukazatel úrovně vývoje dítěte a také jeho reprodukční inteligence. Výtvarně nadané dítě je podle Dočekala schopné kreslit na takové vývojové úrovni, jako kdyby bylo o rok starší (tento ukazatel lze však použít pouze u dětí do věku deseti let). Jejich vizuální paměť je skvělá a jsou schopny postřehnout chyby, jež udělaly při vyobrazování konkrétních prvků reality ve svém výtvoru. Uvádí také typický intelektový profil výtvarně nadaného jedince (v tomto případě dítěte). Celková inteligence je, jako u většiny druhů nadání, nadprůměrná,

nejvyšších hodnot však jedinci dosahovali v oblasti neverbálních tvořivých schopností. Nutno dodat, že bez nadprůměrné inteligence jedinec není schopen dosáhnout vyšší úrovně výtvarného nadání i přes to, že má výborné neverbální tvořivé schopnosti. Podobný názor má i Hurwitz (1983), který také dává výtvarné nadání do souvislosti s intelektem a kreativitou, k tomu ale přidává i osobní postoje a zvláštnosti nadaného jedince. Pokud dojde k zanedbání některé z těchto složek, nadání se neprojeví.

Podobné názory prezentuje také Winner (2003). Shodně uvádí, že výtvarně nadané děti dříve překračují vývojová stádia v kresbě a dodává, že tyto děti jsou (dle Piagetovy terminologie) vedeny „figurativními“ procesy. To podle něj znamená, že mají rozvinutější schopnost zachytit realitu a schopnost obrazové reprezentace. Jejich vnímání světa je odlišné, lépe a přesněji kódují tvary a různé vizuální prvky. Vzpomínky mají spíše vizuální a „*zatímco typické děti jsou nuceny kreslit to, co vědí o objektech, nadané děti jsou schopny to, co vědí, potlačit, a kreslit to, co vidí*“ (Winner, 2003, 4).

Siostrzonek (1993) popisuje osobnost výtvarně nadaného jedince. Říká, že tvořivost není otázkou vybraných schopností jedince, nýbrž se jedná o otázku dané osobnosti. V této souvislosti uvádí i konkrétní schopnosti a vlastnosti umělecké osobnosti. Mezi takovéto schopnosti se může řadit například *senzitivita, intuice, schopnost improvizace, flexibilita* nebo *originalita*. Co se komplexních vlastností umělecky nadaného jedince týče, jedná se o *autonomii* spojenou s touhou člověka po svobodě, asertivitu, nespoutanost, smysl pro hru a nesmysl, přemýšlivost, dynamiku a proměnlivost chování, aktivní přístup k životu, pozitivní zaujetí a fascinace vším neobvyklým a v neposlední řadě i bohatý vnitřní život, jenž bychom nejspíše mohli dát do souvislosti s denním sněním a fantazií.

2.3 Vybrané výzkumy nadání

Nadání, jak jsme si již uvedli na začátku kapitoly, není jednou z populárnějších oblastí psychologie. Navzdory tomu byly provedeny výzkumy, které se ho týkají. Nejčastěji se tyto studie vztahují k nadaným dětem, ale existují i takové, které propojují nadání s dalšími aspekty psychologie.

Téma nadaných dětí mimo jiné popisuje i Winner (2000) a diskutuje o tom, že mnoho dětí, které jsou považovány za nadané, mají z biologického hlediska lepší vývoj pravé hemisféry a častěji trpí autoimunitními poruchami. Dále se u takovýchto dětí objevuje

vysoká motivace k výkonu a někdy mohou mít sociální či emoční potíže, kvůli kterým nezapadají do kolektivu.

Výzkum na výtvarné nadání malých dětí ve věku od 4 do 10 let provedl Porath (1993). Každé dítě mělo za úkol nakreslit 5 obrázků, kdy každý se týkal jiné příležitosti. Tyto výtvary byly následně ohodnoceny z hlediska úrovně vývoje a předány do rukou třech odborných výtvarníků, kteří zároveň působí jako učitelé umění. Ti následně vybrali určitý počet kreseb a přiložili k nim důvod, proč vybrali zrovna tyto kresby. Byla dodržena také konzistence jednotlivých úkolů a jejich hodnocení, díky níž byla zachována reliabilita porotců. Z celkového počtu 217 dětí vybrali 13 nadaných (což odpovídá 6 % všech participantů). Úroveň kresby většiny z nich byla vývojově o 2 roky napřed před ostatními dětmi. Co se týče etnicity a pohlaví, nebyla nalezena žádná souvislost.

Studie Bostona (1987) se zaměřila na identifikaci nadání u žáků základní školy zaměřené na výtvarné umění. Zkoumal také vývoj dětské kresby. Pomocí technik Renzulliho filozofie nadání (*Renzulli philosophy of giftedness*) došel Boston ke třem závěrům své studie. Říká, že při identifikaci nadaných dětí je nutné brát v potaz přirozená vývojová stádia. Dále uvádí, že standardizované testování pomocí dětských kreseb je spíše ukazatelem inteligence než kreativity a že využití žákova „portfolia“ je skvělým nástrojem, díky němuž můžeme hodnotit úroveň výtvarného nadání.

Clark Gulbert a Zimmerman (1994) provedli výzkum, který se týkal upravení studijních nebo učebních podmínek pro výtvarně nadané jedince. Ukázalo se, že velice populární metodou pro nadané bylo učení se spoluprací (*cooperative learning*), avšak o jeho úspěšnosti se dá spekulovat. Dalšími relevantními styly učení, které se zdály být efektivní, byly samostudium (*self-study units*), individuální pokyny pro jednotlivce (*individualized instructions*) a *mentoring*. Meta-analýzou dat však nebyla zjištěna žádná doporučení pro zlepšení podmínek a příležitostí pro výtvarně nadané jedince, tudíž je zde prostor pro další zkoumání.

Výjimkou nejsou ani studie, které zkoumají nadání z historického hlediska. Jedna taková studie se jmenovala *Creativity, the Arts, and Madness* (neboli česky Kreativita, umění a šílenství). Bylo v ní zjištěno, že nejspíše existuje souvislost mezi kreativním nadáním a sebedestruktivním či deviantním chováním. Takto talentovaní lidé jsou náchylnější k různým typům duševních nemocí. Z hlediska psychiatrie a klinické psychologie uvádí také možné příklady slavných umělců (nejčastěji básníků, spisovatelů a výtvarníků), kteří

nejspíše trpěli poruchou nálady. Mezi nimi byla i taková jména jako Charles Dickens, Victor Hugo, Paul Gauguin, Ernest Hemingway nebo Michelangelo. Zdůrazňují také, že by například učitelé umění nebo rodinní příslušníci takovýchto jedinců měli být srozuměni s jejich zranitelností v tomto směru a poskytovat tak vhodné prostředí pro jejich rozvoj (Neihart, 1998).

Na podobné téma byl vytvořen výzkum zabývající se depresivitou a úzkostností u rozumově nadaných dětí. Byly srovnány 3 skupiny – rozumově nadané děti, mimořádně rozumově nadané děti a běžná populace (celkové N činilo 158 participantů ve věku 12 až 14 let). U první zmíněné skupiny byly zvažovány i rozdíly v pohlaví. K rozeznání rozumově nadaných dětí byla použita zkrácená verze inteligenčního testu IST, k zjištění anxiózy (úzkostnosti) sloužila Škála na měření úzkosti a úzkostlivosti u dětí (ŠAD) a pro zjištění depresivity byla použita Sebeuposuzovací škála pro děti (CDI). Dospěli k názoru, že u mimořádně nadaných dětí je vyšší tendence k anxióze a depresivitě než u zbylých dvou skupin (ve stejné věkové kategorii). Rozdíl mezi pohlavími se neprokázal. U skupiny rozumově nadaných se vyskytovala vyšší míra nevykonnosti, mezilidských (interpersonálních) problémů, ale také depresivity a špatné nálady. Došli tedy k podobnému závěru jako v předchozí zmíněné studii – že existuje jistá náchylnost nadaných k psychickým problémům (často emocionálním a sociálním), i když není jisté, zda tato křehkost pramení přímo z nadání či z jiných věcí (Holasová, 2006).

Taktéž Plháková, Dostál a Zášková (2015) dospěli k ne příliš rozdílným výsledkům. Ve svém výzkumu korelovali výsledky Kaufmanovy škály doménově specifické kreativity (*Kaufman Domains of Creativity Scale*, K-DOCS) spolu s inventářem NEO Big Five. Výsledky ukázaly souvislost mezi škálou K-DOCS s názvem Umělecká tvořivost a dvěma škálami inventáře NEO – Otevřeností vůči zkušenosti a Neuroticismem.

3 DENNÍ SNĚNÍ V SOUVISLOSTI S NADÁNÍM

V této kapitole se budeme zabývat propojením jevů, které jsme si představili v prvních dvou kapitolách – denním sněním a nadáním. Ukážeme si zde dosavadní výzkumy, které byly na toto téma provedeny, třebaže jich bylo velice málo, jelikož se nejedná o typickou psychologickou tematiku.

3.1 Dosavadní výzkumy denního snění a nadání

První výzkum, o kterém si povíme, se bude opět týkat rozumově nadaných dětí. Výzkumný soubor činil 307 nadaných a 197 průměrně nadaných dětí od 5. do 10. ročníku ve věku 10 až 16 let. Nadané děti se od průměrných lišily svou inteligencí (průměrné IQ nadaných dětí činilo 140, běžných dětí 100). Každé z dětí mělo za úkol vyplnit tři inventáře, k nimž byly přidány také demografické údaje a orientační údaje o inteligenci (získány ze školních záznamů). Prvním byl již v kapitole o denním snění zmiňovaný Inventář imaginačních procesů (IPI, revidovaný, 7 škál tohoto inventáře) a *Revised Children's Reactive Curiosity Scale* (RCRCS) česky se dá přeložit jako Revidovaná škála reaktivní zvědavosti pro děti. Třetím inventářem byl *Academic Curiosity Scale* (ACS, česky Škála akademické zvědavosti). Původní RCRCS měří tendenci dítěte prozkoumávat nové věci, nesourodé podněty a ovládat situaci. Skládala se z 90 tvrzení (zde použita revidovaná verze, pouze ze 45 tvrzení), na které se odpovídá buď ano nebo ne. ACS má za úkol posoudit úroveň zvědavosti v oblasti vzdělávání a v situacích s ním spojených. Obsahuje 45 položek, kde respondent, stejně jako v předchozím inventáři, reaguje na tvrzení buďto souhlasem či nesouhlasem. Faktorová analýza těchto dat ukázala, že existují individuální rozdíly v dimenzích zvědavosti a denního snění bez závislosti na demografických údajích nebo na inteligenci. Důležitým faktorem se zdá být ročník, do kterého dítě chodí (tudíž jeho úroveň vývoje). Byla odhalena klesající tendence u stylu denního snění Vina/strach ze selhání s úrovní ročníku, ve kterém se respondent nacházel a nezáleželo, jestli se jednalo o nadaného či běžného jedince. Objevili také rostoucí tendenci vzhledem k ročníku/věku u Pozitivně-konstruktivního denního snění, tentokrát však pouze u skupiny nadaných jedinců. U průměrných dětí se postupně zvědavost snižovala a ve srovnání s nimi měly nadané děti

zvýšený faktor zvědavosti a méně denních snů stylu Vina/strach ze selhání (Henderson, Gold & McCord, 1982).

Druhý výzkum přímo navazuje na první zmíněný. Autoři provedli křížovou kontrolu (*cross-validation*) prvního výzkumu, do které zapojili 98 intelektově nadaných a 105 průměrných adolescentů ve věku od 14 do 18 let. Oproti první studii nebyli pro skupinu nadaných vybráni participanti s tak extrémně vysokými hodnotami IQ – nyní byla průměrná hodnota IQ u nadané skupiny 125 a u průměrné skupiny 99,9. V této studii, stejně jako v té první, použili Inventář imaginačních procesů a následně tyto hodnoty srovnali s naměřenou inteligencí a povoláním rodičů. Co se týče stylů denního snění Viny/strachu ze selhání a Pozitivně-konstruktivního denního snění, byly výsledky srovnatelné s první studií, a i celkové výsledky získané ve druhé studii obecně podporují závěry první studie (Henderson & Gold, 1983).

O rok později byl stejnými autory proveden další výzkum na podobné téma, tentokrát se však zabývali individuálními rozdíly v inteligenci, v denním snění a morálním uvažování u nadaných a průměrných adolescentů. Chtěli navázat na zjištění z prvního výzkumu, že existuje faktoriální nezávislost mezi hodnotou IQ a denním sněním (u obou skupin). Tato studie byla vytvořena za účelem replikace a rozšíření těchto zjištění. Dalším cílem bylo pro autory dokázat postupné snižování denního snění Viny/strach ze selhání vzhledem ke stoupající schopnosti morálního usuzování a uvažování. Studie se zúčastnilo 98 nadaných a 104 průměrných adolescentů z 9. až 12. ročníku (14 až 18 let). Kritériem pro rozřazení participantů bylo to, do jaké třídy patřili – někteří do běžných tříd, jiní do tříd pro nadané. Takto rozřazení byli danou školou pomocí testu *California Achievement Test* (Californský test úspěchu, IQ 120 a výše) a také na základě dobrého školního hodnocení. Obě skupiny participantů vyplnily upravené testové metody – IPI (Inventář imaginačních procesů) a *Defining Issue Test* (DIT, česky Test definování problémů; poskytuje objektivní úroveň morálního usuzování, participant dostane několik otázek a má za úkol je ohodnotit a seřadit je podle významnosti – výsledkem je pak úroveň morálky daného jedince). Z analýzy dat vyplynulo, že neexistuje souvislost mezi inteligencí a stylem denního snění (jak již ostatně autoři dokázali v první studii) a zároveň se neprokázala souvislost mezi úrovní morálního vývoje a denním sněním Viny/strach ze selhání (Henderson, Gold & Clarke, 1984).

V návaznosti hlavně na první dva výzkumy byla opět stejnými autory vytvořena čtvrtá studie. Týká se také denního snění, nadání a zvědavosti u dětí a adolescentů, tentokrát se ale zaměřuje na vývoj v čase. Výzkumníci o původních studiích říkají, že sice byly

zmapovány vývojové rozdíly ve zvědavosti a denním snění u dětí a adolescentů, ale chybí informace na toto téma, které by měly longitudinální charakter. A tak se autoři studie rozhodli doplnit výzkum právě o tyto informace. Probíhalo to tak, že 74 intelektově nadaných dětí se zúčastnilo speciálního letního programu dvě po sobě jdoucí léta, kdy pokaždé měli za úkol u sebe zhodnotit, jak často u nich denní snění probíhá a také svůj přístup k denním snům. Dále pak byla každý rok participantům dvakrát změřena míra zvědavosti. Výsledky studie ukázaly, že existuje jakýsi vzorec stability v čase, který zaznamenali jak u stylů denního snění, u jeho frekvence, tak u zvědavosti. Lišily se však obsahy denních snů (Gold & Henderson, 1990).

První výzkum stojící samostatně a zároveň poslední výzkum této kapitoly vytvořili Dunn, Corn a Merlock (2004) a zabývá se souvislostí mezi výsledkem inventáře ICMIC, vybranými druhy talentu (nejedná se tedy úplně o výzkum denního snění, ale je zde zastoupena složka imaginace a fantazie) a inteligencí. Inventář ICMIC (*Inventory of Childhood Memories and Imaginings Children's Form*, česky se dá přeložit jako Inventář představ a vzpomínek na dětství pro děti) zkoumá to, jak si jedinec pamatuje své představy z dětství, jak zážitky z tohoto období ovlivňují zkušenost v dospělosti a jestli tyto představy stále přetrvávají. Skládá se ze 48 tvrzení, na které lze odpovědět souhlasem či nesouhlasem (Amherst College, 2017). Skóry IQ byly participantům naměřeny pomocí Kaufmanova krátkého testu inteligence (*Kaufman Brief Intelligence Test*, K-BIT). Tyto hodnoty byly následně porovnávány u nadaných jedinců v oblasti matematiky, programování (*computer science*), kreativního psaní a chemie. Průměrný skóre ICMIC byl statisticky vyšší u lidí, kteří mají talent pro kreativní psaní než u ostatních tří skupin. Pro všechny skupiny bylo pak zjištěno, že jedinci, kteří mají sklony k fantazii, měli také vysoký skóre IQ.

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Denní snění, jak jsme nastínili již v teoretické části této práce, není příliš často zkoumaným psychologickým fenoménem. Psychologové se v minulosti obvykle zaměřovali na jeho příčiny, důsledky (povětšinou na ty negativní), druhy, styly, obsahy a na jeho frekvenci. Po prozkoumání těchto aspektů již bylo možné soustředit pozornost směrem k dalším jevům, s nimiž má denní snění souvislost. Mezi takovéto jevy by se dala zařadit například kreativita, inteligence či autenticita.

Velmi často bývá denní snění spojováno s tvořivou a uměleckou činností. Při náročnějším úkolu, kdy je potřeba přijít s novým nápadem či kreativním řešením problému, dochází k rozdělení tohoto procesu tvorby na několik fází. Jednou z těchto fází je tzv. inkubace. Ta nastává tehdy, kdy je člověk již vyčerpán snahou nalézt řešení a je do problému natolik ponořen, že není schopen z něj vystoupit a vidět ho „jinými očima“. V tento moment je potřeba se přestat na činnost koncentrovat a chvíli si odpočinout. Zde přichází na řadu denní snění, díky němuž dokážeme na úkol nahlédnout z jiné perspektivy a nalézt kreativnější východisko.

Další oblastí, které se věnujeme, je nadání. Stejně jako denní snění ani nadání nepatří mezi zprofanované fenomény psychologie. U nadání se však autoři již tolik neliší ve svých názorech, co do něj patří a co nikoliv. I přesto však existuje mnoho různých definic pro tuto oblast. Úplně nejvíce se pozornost nejen psychologů, ale i laické veřejnosti, soustředí na intelektuálně či rozumově nadané děti. Výzkumy byly zaměřeny převážně na ně a ostatní druhy nadání jsou tak častěji opomíjeny. Mezi tyto druhy patří kromě rozumového nadání také nadání pohybové, hudební, literárně-dramatické či praktické. Pro nás je však nejdůležitější nadání výtvarné. Všechny tyto druhy jsou velice často spojovány s nadprůměrnou inteligencí právě u nadaných jedinců.

Tato práce si klade za cíl spojit oblast denního snění s oblastí nadání. Vycházeli bychom tak ze stereotypu „zasněného umělce“, který bývá často odstřížen od starostí všedního života a svou pozornost více věnuje snění. Ověříme správnost tohoto stereotypu, zda se liší frekvence denního snění u výtvarně nadaných jedinců a u jedinců, kteří jsou v této oblasti průměrní. Dále bychom ověřili, jestli existuje rozdíl mezi druhy denního snění u těchto dvou skupin, jestli a jak se liší obsahy snů, zda nadaní jedinci sní častěji či nikoliv a

jak se zmíněnými jevy souvisí různé oblasti kreativity, kterou může čerpat právě ze svých fantazií.

V rámci výzkumného problému si také stanovíme výzkumný cíl, jehož úkolem je explorace daného tématu. Prozkoumáme tak možné zajímavé souvislosti mezi různými škálami a podíváme se na možné doposud neprobádané oblasti psychologie.

5 TYP VÝZKUMU A POUŽITÉ METODY

Jakožto design výzkumu byl zvolen *kvantitativní přístup*, konkrétně *korelační studie*. Na základě čtyř inventářů porovnááme úroveň kreativní úspěšnosti, dále pak frekvenci denního snění, styly denního snění a témata denních snů u dvou skupin – první skupinou jsou výtvarně nadaní jedinci a druhou je běžná populace. V následující kapitole si každou z těchto metod podrobně představíme.

5.1 Testové metody

5.1.1 Kaufmanova škála doménově specifické kreativity (K-DOCS)

Kaufmanova škála doménově specifické kreativity (originální název – *Kaufman Domains of Creativity Scale*, K-DOCS) je sebesposuzovací inventář o 50 položkách. Měří úroveň kreativity jedince v pěti doménách kreativity, jimiž jsou Každodenní a osobní kreativita (*Self/Everyday*), Učenecká kreativita (*Scholarly*), Výkonová kreativita (*Performance*), Mechanická a vědecká tvořivost (*Mechanical/Science*) a Umělecká kreativita (*Artistic*). Každá z položek uvádí tvrzení popisující určitý druh aktivity a respondent má za úkol na základě svých životních zkušeností odhadnout svou úroveň v dané činnosti vůči ostatním lidem stejného věku na stupnici od 1 (mnohem méně kreativní) do 5 (mnohem víc kreativní; Dostál & Plháková, 2014).

Význam této testové metody spočívá v jejím kvalitním faktorově-analytickém zpracování a v její silné vnitřní konzistenci. Od ostatních metod mapujících míru kreativity se tato odlišuje svou formou – je zaměřená na přesvědčení o vlastních schopnostech (*self-efficacy*), nestaví tedy na přímém dokazování tvořivosti (Kaufman, 2012). Do češtiny byl přeložen metodou zpětného překladu, jenž má velmi uspokojivé vlastnosti (Plháková, Dostál & Zášková, 2015).

Tab. 1: Škály a ukázkové položky K-DOCS

škála	popis škály a ukázka položek	α
Každodenní a osobní kreativita (<i>Self/Everyday</i>)	Mezilidská a intrapersonální kreativita. - <i>Porozumění tomu, jak se učinit šťastným.</i> - <i>Vybírání nejlepšího řešení problému.</i>	0,86 (0,80)
Učenecká kreativita (<i>Scholarly</i>)	Kreativita v dovednosti analýzy, vědeckých debatách a snahách. - <i>Poskytování konstruktivní zpětné vazby na základě přečtení odborného článku.</i> - <i>Diskutování kontroverzního tématu z vlastního úhlu pohledu.</i>	0,86 (0,81)
Výkonová kreativita (<i>Performance</i>)	Kreativita zahrnující složku hudební a literární v oblasti vystupování na veřejnosti. - <i>Učení se hře na hudebním nástroji.</i> - <i>Skládání rýmů.</i>	0,87 (0,86)
Mechanická a vědecká kreativita (<i>Mechanical/Science</i>)	Kreativita v oblasti technické zručnosti a zájmu o přírodní vědy a matematiku. - <i>Snažím se být zdvořilý(á) ke každému, s kým se setkám.</i> - <i>Raději bych s ostatními spolupracoval(a) než soupeřil(a).</i>	0,86 (0,82)
Umělecká kreativita (<i>Artistic</i>)	Tvořivost obsahující zájem o výtvarné umění a dovednosti v tomto odvětví. - <i>Kreslení obrázku něčeho, co jsem nikdy ve skutečnosti neviděl/a (např. mimozemšťana).</i> - <i>Vytváření něčeho z kovu, kamene nebo podobného materiálu.</i>	0,83 (0,83)

Pozn.: Ve sloupci α jsou uvedeny hodnoty koeficientu reliability (Cronbachova α) z původní verze metody (Kaufman, 2012) a v závorce je pak uvedena hodnota Cronbachovy α z přeložené verze (Šmídová, 2018).

5.1.2 Krátký inventář imaginačních procesů (SIPI)

Krátký inventář imaginačních procesů (*Short Imaginal Processes Inventory*, SIPI), jehož autorem je J. L. Singer, je 45položkový inventář mající za cíl určit u jedince míru ve třech doménách. První doménou je Pozitivně konstruktivní denní snění (*Positive constructive daydreaming*), dále pak Vina/strach ze selhání (*Guilt-fear of Failure Daydreaming*) a Slabá kontrola pozornosti (*Poor Attentional Control*). Inventář obsahuje tvrzení, na něž pak respondenti odpovídají, stejně jako u minulé metody, na škále od 1 do 5,

kdy 1 znamená „výrok mě absolutně necharakterizuje“ a 5 „výrok mě velmi charakterizuje“. Pro každou škálu bylo v inventáři vyhrazeno 15 položek.

Inventář SIPI byl vytvořen pomocí faktorové analýzy jakožto zkrácená verze původního Inventáře imaginačních procesů (*Imaginal Processes Inventory – IPI*). Inventář obsahuje 344 položek Likertova typu a je schopen hodnotit míru u celkem 28 škál. Jeho účelem je hloubkově zmapovat vnitřní svět jedince, poznat jeho sny denní, ale i noční (Huba, Aneshensel & Singer, 1981; Huba & Tanaka, 1983; Plháková, 2013; Šmídová, 2018). SIPI byl přeložen do češtiny za svolení J. L. Singera pomocí metody zpětného překladu v diplomové práci Šmídové (2018).

Tab. 2: Škály a ukázkové položky SIPI

škála	popis škály a ukázka položek	α
Pozitivně konstruktivní denní snění (<i>Positive constructive daydreaming</i>)	Orientace na budoucnost, přání a tužby. Jedinci, kteří skórují vysoko v této škále, vnímají denní snění jako prospěšné a příjemné. - <i>Moje denní sny mi připadají přínosné a zajímavé.</i> - <i>Denní snění nikdy nevyřeší žádné problémy.</i> (inverzní)	0,80
Vina a strach ze selhání (<i>Guilt-fear of Failure Daydreaming</i>)	Orientace na negativní emoce a myšlenky. Jedinci, kteří zde skórují vysoko, zpravidla mívají úzkostné představy, tendenci se příliš zkoumat a mohou pociťovat strach z neúspěchu. - <i>Představuji si, že zklamám ty, které mám rád.</i> - <i>Nikdy nepropadám panice v důsledku denního snění.</i> (inverzní)	0,82
Slabá kontrola pozornosti (<i>Poor Attentional Control</i>)	Jedinec, který skóruje v této škále vysoko, má často problém s koncentrací na činnosti, které provádí a je velmi snadno vyrušen. - <i>Připadá mi, že snadno ztrácím zájem o věci, které musím dělat.</i> - <i>Moje mysl se zřídka vzdaluje od toho, na čem právě pracuji.</i> (inverzní)	0,83

Pozn.: Ve sloupci α jsou uvedeny hodnoty koeficientu reliability (Cronbachova α) původní verze metody (Huba et al, 1982, in Šmídová, 2016).

5.1.3 Škála frekvence denního snění (DDFS)

Škála frekvence denního snění (*Daydreaming Frequency Scale – DDFS*) je součástí IPI, konkrétně se jedná o jednu z jeho 28 škál. Jejím účelem je zmapovat u respondenta míru četnosti denních snů v jeho životě. DDFS sestává z 12 položek majících formu

nedořečeného tvrzení, kdy respondent má na výběr z pěti možností, jak jej dokončit. Vždy se shoduje základní forma odpovědi – od možnosti s významem nejnižší četnosti denního snění po nejvyšší. Navzdory zdánlivé jednoduchosti má podle výzkumu Giambry (1993) DDFS velice kvalitní vnitřní konzistenci. Cronbachova alfa činí 0,91 a test-retestová reliabilita 0,76 pro časový rozestup jednoho roku či méně. Překlad DDFS do českého jazyka provedla Šmídová (2018) metodou zpětného překladu se svolením autora J. L. Singera.

Tab. 3: Ukázka položky DDFS

Co se týče denního snění, charakterizoval bych sebe sama jako někoho,

- A. kdo ve dne nikdy nesní.
  - B. kdo ve dne sní jen velmi zřídka.
  - C. kdo ve dne sní příležitostně.
  - D. kdo ve dne sní docela často.
  - E. kdo je notorický denní snílek.
-

5.1.4 Inventář témat denního snění (ITDS)

Na základě kvalitativní studie obsahů denních snů byl vytvořen Inventář témat denního snění (ITDS). Studie zpracovávala dohromady 122 rozhovorů a ve výzkumném souboru byli lidé ve věku od 13 let až po seniory. Inventář byl vytvořen výběrem různých „příběhů“ a obsahuje dohromady 130 tvrzení o denních snech. Respondenti odpovídali na tvrzení souhlasně či nesouhlasně (ANO/NE) podle toho, jestli se u nich daný sen (nebo jemu podobný) v posledním roce vyskytl. Na základě faktorové analýzy bylo objeveno 8 škál, mezi které patří Úzkostné představy, Nadpřirozené schopnosti, Sebestředné představy, Relaxační představy, Ambice, Hrdinské sebeobětování, Šťastná budoucnost a Sexuální a agresivní představy (Šmídová, 2016). Pro potřeby této práce jsme však nevzali původní výsledky faktorové analýzy, ale použili jsme soubor rozšířený o nové respondenty, kteří od té doby vyplnili online dotazník (celkové N tedy činilo 1233 lidí). Výsledek jsme získali pomocí rotace oblamin a celkově bylo vyextrahováno 10 faktorů, které si uvedeme v tabulce 4. Detailnější postup je popsán v kapitole 7.

Tab. 4: Škály a ukázkové položky ITDS

Škála	popis škály a ukázka položek
Nadpřirozené schopnosti	<p>Tyto představy nejčastěji zahrnovaly nadlidské schopnosti jako například létání a schopnost ovládat čas. Jedinci si mohou představovat, že jsou součástí děje knihy či filmu (často o Harrym Potterovi).</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Představuji si, že dokážu ovládat počasí</i> - <i>Představuji si, že jsem hrdinou dobrodružné knihy – střílím z luku, umím šermovat atd.</i>
Ambice	<p>Ambice zahrnují představy možného uplatnění, úspěchů v budoucím životě v oblasti kariéry. Objevují se zde i motivy uznání a respektu od druhých.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Představuji si, že jsem mimořádně úspěšný/á ve své práci.</i> - <i>Představuji si, že přebírám významné ocenění před obrovským publikem.</i>
Úzkostné představy	<p>Součástí úzkostných představ jsou nejčastěji katastrofické scénáře, pocit viny, selhání či zklamání.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Představuji si, že nezvládnou dokončit zadanou práci.</i> - <i>Představuji si, že zklamám ty, které mám rád/a.</i>
Představy (vlastní) smrti	<p>V této škále se nejčastěji objevují představy smrti nejen vlastní (představy vlastního pohřbu, truchlení příbuzných), ale také smrti blízkých lidí.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Představuji si, že umřu a všichni budou plakat.</i> - <i>Představuji si, že zemřel někdo z mých blízkých.</i>
Relaxační představy	<p>Tyto denní sny obsahují motivy odpočinku, často jsou spjaté s přírodou a s nějakou příjemnou aktivitou.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Představuji si, že sedím u řeky, poslouchám cvrčky a sleduji západ slunce.</i> - <i>Představuji si, že sedím ve stínu pod stromem, popíjím a čtu si.</i>
Šťastná budoucnost	<p>Jak již název napovídá, tato škála zahrnuje denní sny s optimistickým laděním zaměřeným na budoucnost. Velmi často se zde vyskytují představy o budoucí rodině a partnerovi.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Představuji si, že vlastním krásný dům, jsem šťastně ženatý/vdaná a mám děti.</i> - <i>Představuji si sám sebe v roli otce nebo manžela/matky nebo manželky.</i>

škála	popis škály a ukázka položek
Milostné úspěchy	<p>Do škály milostné úspěchy zařadíme takové představy, kdy jedinec sní o romantických setkáních se svým potenciálním protějškem, vzájemné okouzlení a neodolatelnost.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Představuji si, jak sebevědomě přicházím na ples, všichni si říkají, jak skvěle vypadám, a nakonec, jak ke mně přijde objekt mého zájmu.</i> - <i>Představuji si, jaká by měla být moje ideální partnerka/jaký by měl být můj ideální partner.</i>
Cestování	<p>V této škále obsahují denní sny představy o cestování, studiu či práci v zahraničí.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Představuji si, že procestuji celý svět.</i> - <i>Sním o cestování do vzdálených zemí</i>
Jací jsou druzí	<p>Zde jedinci sní o čtení myšlenek druhých lidí a o tom, jací vlastně jsou.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Když sedím ve vlaku nebo v restauraci, pozoruji ostatní lidi a přemýšlím, na co myslí a jací asi jsou.</i> - <i>Sleduji lidi kolem sebe a představuji si, co dělají nebo jací jsou.</i>
Sexuální a agresivní představy	<p>Tato škála zahrnuje představy jak se sexuálním obsahem, tak představy</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Když si čtu nebo pracuji, ve svých myšlenkách sklouznu k sexuálním představám.</i> - <i>Když jdu třeba temnou ulicí nebo parkem, tak si představuji, že mě někdo napadl. Já ale seberu ze země kámen, železnou tyč nebo jinou zbraň a útočníka brutálně ztluču.</i>

5.2 Formulace hypotéz ke statistickému testování

V návaznosti na výzkumný problém jsme si pro výzkumné účely stanovili tyto hypotézy:

5.2.1 Srovnání skupin v otázce denního snění a kreativity

- **H1:** Výtvarně nadaní jedinci a běžná populace se od sebe liší ve stylu denního snění podle testu SIPI.
- **H2:** Výtvarně nadaní jedinci skóruje na škále DDFS výše ve srovnání s běžnou populací.
- **H3:** Obsahy denních snů podle ITDS se u výtvarně nadaných jedinců a běžné populace liší.
- **H4:** Výtvarně nadaní jedinci a běžná populace se od sebe liší v doménově specifické kreativitě podle inventáře K-DOCS.

5.2.2 Výzkumný cíl

Kromě statistických hypotéz, jež mají za úkol srovnat úroveň denního snění a kreativity u výtvarně nadaných jedinců a běžné populace, jsme se pro účely této práce rozhodli stanovit také výzkumný cíl. Tím je hlubší explorace daného tématu, prozkoumání možných korelací jednotlivých škál a pokusíme se nalézt další souvislosti, jež by mohly případně inspirovat pozdější výzkumy.

6 SBĚR DAT A VÝZKUMNÝ SOUBOR

Oficiální sběr dat probíhal různé dny od 10. září 2019 do 23. září 2019 papírovou formou. Autorka práce za tímto účelem navštívila Gymnázium v Novém Jičíně a Základní uměleckou školu v Novém Jičíně. Žáci a studenti obou škol si vždy poslechli asi 10 minut dlouhou prezentaci o denním snění a o cílech této práce, následně jim byla představena dotazníková baterie i její časová náročnost, která činila přibližně 30 minut. Respondenti byli informováni o svém právu se výzkumu neúčastnit nebo z něj kdykoliv odstoupit a také o anonymitě celého výzkumu. V průběhu října 2019 dotazníkovou baterii vyplnilo ještě dalších 5 respondentů, kteří takto učinili z vlastní iniciativy. O výzkumu se dozvěděli od autorky této práce a šlo tedy o *samovýběrovou* část souboru.

Gymnázium a Základní umělecká škola byly vybrány z důvodu srovnání dvou skupin – normální populace a populace výtvarně nadaných. Gymnázium má za úkol reprezentovat běžnou populaci, u níž se výtvarné nadání vyskytuje v normálním rozdělení, zatímco ZUŠ navštěvují žáci, kteří prošli talentovými zkouškami a mají za sebou často mnoho let kreslení, tudíž lze předpokládat, že jejich výtvarné nadání je nadprůměrné.

Výzkumný soubor v ZUŠ byl získán *záměrným výběrem*, kdy byli vybráni žáci starší 12 let, případně takoví žáci, které jsme po domluvě s vyučující zařadili do výzkumu pro jejich rozumovou zralost, přestože jejich věk dosahoval 11 a 12 let. Jednalo se o *nepravděpodobnostní* metodu výběru. U gymnázia byl taktéž použit *nepravděpodobnostní* výběr participantů – autorka kontaktovala známé učitele s žádostí o provedení výzkumu. Vzhledem k časové náročnosti bylo možné administrovat dotazníkovou baterii pouze ve dvouhodinových seminářích. Ty si studenti vybírají dle svých preferencí a jsou zde spojení z různých tříd třetího a čtvrtého ročníku. Zájem projeví učitelé, kteří vedou seminář psychologie a seminář leadershipu. Baterii vyplnil následně každý student ve třídě, stejně tak i vyučující.

K rozdělení skupin byly použity dvě kritéria. Primárním kritériem bylo, zda navštěvují či dříve navštěvovali výtvarný obor v ZUŠ, a tudíž v minulosti prošli talentovými zkouškami, či nikoliv. Druhým kritériem, jež mělo upřesňující charakter, byla škála v úvodní části dotazníkové baterie (viz přílohy). Respondenti na ní měli za úkol určit, jak moc se cítí být výtvarně nadaní na stupnici od 1 do 10. Jakmile se někdo ze skupiny nadaných ohodnotil

níže než 4, byl přeřazen do skupiny běžné populace (stalo se tak v jednom případě) a pokud se někdo z gymnázia ohodnotil číslem 7 a více, byl přeřazen do skupiny nadaných (týkalo se to 5 případů). Nebylo-li možné zařadit účastníka podle prvního kritéria (jednalo se o samovýběrovou část souboru, studenty vysokých škol či o pracující lidi), bylo jejich umístění určeno pouze na základě sebesuzovací škály.

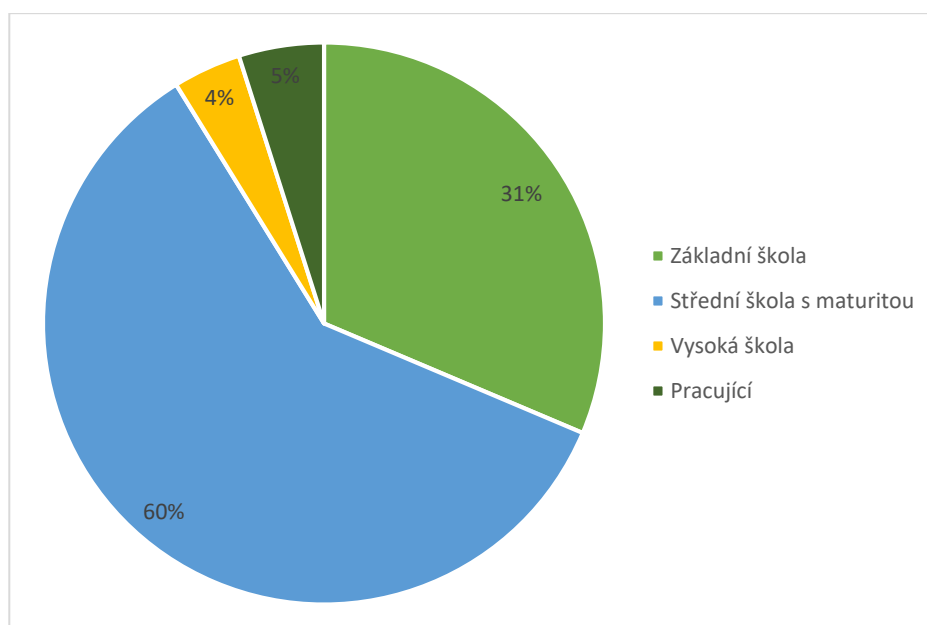
Celkový výzkumný soubor činil 29 mužů (15 výtvarně nadaných a 14 ze skupiny normální populace) a 73 žen (47 výtvarně nadaných a 26 normální populace).

Z analýzy dat bylo nutné vyřadit dva respondenty. V prvním případě respondent nesouhlasil se zpracováním svých výsledků a ve druhém případě došlo k vynechání jedné celé části dotazníkové baterie.

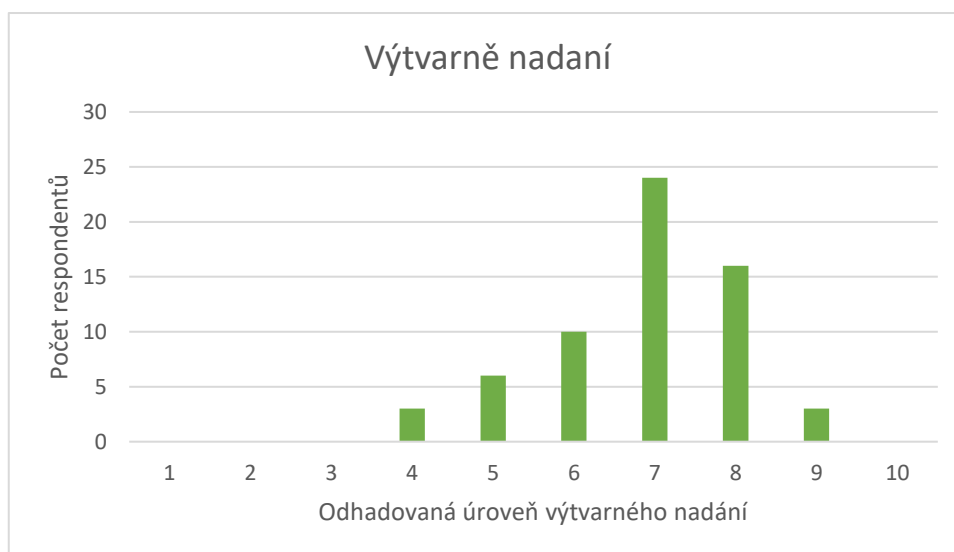
Tab. 5: Deskriptivní charakteristiky souboru výtvarně nadaných a běžné populace z hlediska věku

skupina	počet	průměr	sm. odch.	minimum	maximum
Nadaní	62	15,9	4,7	11	45
Běžná populace	40	18,7	4,1	13	39
Celý soubor	102	17	4,6	11	45

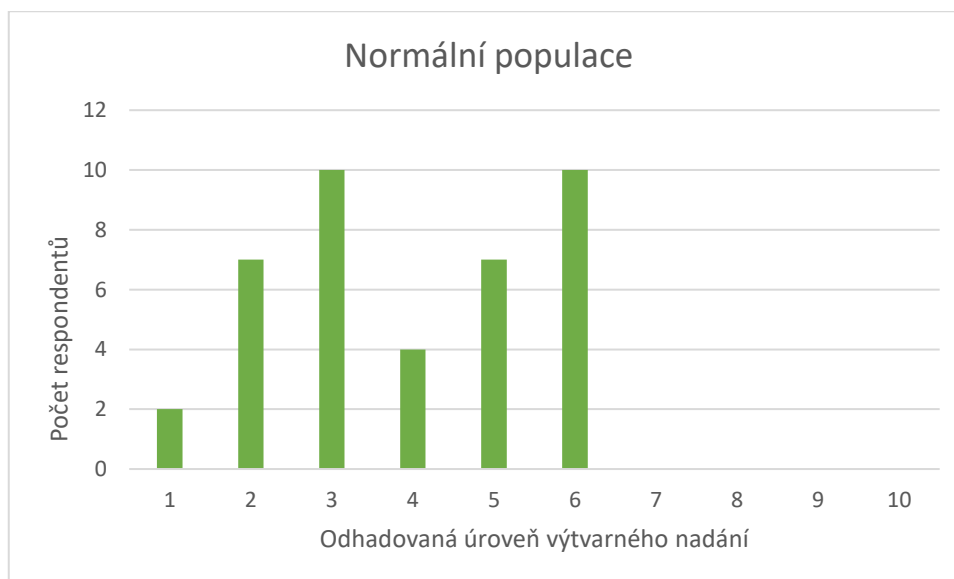
Graf 1: Deskriptivní charakteristiky souboru obou skupin z hlediska aktuální kariéry

Graf 2: Charakteristiky skupiny výtvarně nadaných z hlediska sebeposuzovací škály výtvarného nadání

Graf 3: Charakteristiky skupiny zastupující normální populaci z hlediska sebeposuzovací škály výtvarného nadání

6.1 Etické hledisko a ochrana soukromí

Při obdržení dotazníku měli účastníci možnost zaškrtnout kolonku a vyjádřit tak souhlas s anonymním zpracováním svých odpovědí. Sdělení jména bylo dobrovolné, účastníci měli možnost vypsát osobní kód zaručující, že pro případ potřeby zpětného doplnění dat bude možné anonymně dohledat konkrétního účastníka a spojit jej s příslušnou dotazníkovou baterií. Z výzkumu měli účastníci možnost odstoupit kdykoliv v jeho průběhu.

Participantů často nedosahovali věkem 18 let, z toho důvodu bylo na místě řešit i otázku souhlasu rodičů. Na gymnáziu autorku z tohoto důvodu nechali výzkum provést u třetího a čtvrtého ročníku, kde škola již takovýto souhlas nevyžaduje a na ZUŠ mají pro tyto situace vytvořený generální souhlas.

Vzhledem k časové náročnosti účasti ve výzkumu jsme považovali za vhodné vybrat i nějakou formu odměny. V závěru vyplňování dostali účastníci různé druhy sladkostí dle výběru a v seminářích psychologie projevíli studenti zájem o informace, které se týkaly studia na Univerzitě Palackého v Olomouci.

7 PRÁCE S DATY A JEJÍ VÝSLEDKY

Veškerá data byla z papírové formy dotazníků přepsána do programu Microsoft Excel 2016, kde se s nimi dále pracovalo. Imputace vynechaných položek byla provedena metodou řádkového průměru. Vlivem vlastností skupin bylo možné eliminovat outliery přesunutím do druhé skupiny na základě sebeposuzovací škály. Z celkového souboru jsme byli nuceni vyřadit 2 respondenty, kdy první z nich vynechal jednu celou část dotazníkové baterie a druhý projevil nesouhlas se zpracováním výsledků. Dále jsme pak vypočítali hrubé skóry každého účastníka pro inventáře K-DOCS, SIPI a DDFS.

Pro získání hrubých skóre z ITDS bylo nejprve potřeba prozkoumat faktorovou strukturu tohoto inventáře. Za tímto účelem jsme použili datový soubor z výzkumu Šmídové (2016), který byl rozšířen o další respondenty, kteří si test v online prostředí vyplnili po skončení oficiálního sběru dat. Celkově tento soubor zahrnoval 1233 respondentů, z toho 282 (23 %) mužů. Celkem 931 respondentů (76 %) byli studenti vysokých nebo středních škol, dolní a horní kvartil věku respondentů je roven 18,73 let a 24,10 let.

Odhad regresních vah byl proveden s pomocí metody maximální věrohodnosti z matice koeficientů β . Výsledek byl rotován rotací oblamin, jež má velmi dobré vlastnosti a vysokou přesnost, zvláště pak její vážená verze (Lorenzo-Seva, 2000). Celkově bylo vyextrahováno 10 faktorů, jejichž názvy a stručné popisy jsme si uvedli v tabulce 4. Získané regresní váhy byly použity k výpočtu faktorových skóre pro respondenty našeho výzkumu.

K dalším výpočtům jsme přešli do programu Statistica 13. Nejprve jsme pro všechny škály zobrazili histogram, který ve značné většině připomínal normální rozdělení. Ověření jsme pak následně provedli pomocí Shapirova-Wilkova testu. Výzkum Razaliho a Waha (2011) prokázal, že právě tento test normality má ze všech nejlepší vlastnosti, ale přesto je jeho síla při práci s menším výzkumným souborem snížena. Vzhledem k velikosti souboru a vlastnostem jednotlivých škál jsme se rozhodli pracovat s parametrickými testy hypotéz.

Pro statistické ověření platnosti našich hypotéz (H1, H3 a H4) jsme se rozhodli použít Hotellingův test (hladinu významnosti si stanovujeme na $p < 0,05$), který slouží k ověření platnosti složené hypotézy, která by jinak musela být testována sérií několika t-testů v jedné hypotéze. Za účelem ověření H2 byl použit T-test pro dva nezávislé výběry. Pro práci s cílem

tohoto výzkumu jsme zvolili Pearsonův korelační koeficient (značme r). Ten nabývá hodnot od -1 do 1 a pro společenské vědy je vhodné jej interpretovat takto:

$|r| < 0.1$ zanedbatelný vztah,

$|r| < 0.3$ slabý vztah,

$|r| < 0.5$ středně silný vztah,

$|r| \geq 0.5$ silný vztah (Dostál, 2016, 61).

Pro účely této práce jsme se řídili právě touto interpretací korelace.

7.1 Výsledky ověření platnosti statistických hypotéz

- **H1:** *Výtvarně nadaní jedinci a běžná populace se od sebe liší ve stylu denního snění podle testu SIPI.*

Pro potvrzení platnosti této statistické hypotézy jsme zvolili Hotellingův test, s hladinou statistické významnosti $p < 0,05$. U obou skupin byly srovnány všechny škály inventáře SIPI a podmínkou platnosti hypotézy bylo, že nalezneme signifikantní odlišnost minimálně u jedné ze tří škál testu SIPI. Výsledek Hotellingova testu: **$T^2=11,11$; $F(3,98) = 3,63$ a $p=0,015$.**

Tab. 6: Detailní výsledky výpočtu H1

Styl DS	Nadaní M (SD)	Běžná populace M (SD)	sv	t	p
Potizivně konstruktivní denní snění	52,43 (6,54)	49,78 (6,67)	100	1,99	0,049
Vina/strach ze selhání	42,06 (8,66)	37,23 (8,14)	100	2,82	0,006
Slabá kontrola pozornosti	43,3 (6,73)	43,64 (6,73)	100	-0,23	0,82

Pozn: M = průměr hrubého skóru; SD = směrodatná odchylka; sv = počet stupňů volnosti, t = hodnota testové statistiky a p = p hodnota.

Na základě dříve stanovených podmínek **nulovou hypotézu zamítáme a alternativní hypotézu přijímáme**. Mezi skupinami byl nalezen signifikantní rozdíl ve škálách Pozitivně konstruktivní snění a Vina/strach ze selhání.

- **H2:** *Výtvarně nadaní jedinci skórují na škále DDFS výše ve srovnání s běžnou populací.*

Pro ověření této hypotézy byl použit T-test pro dva nezávislé výběry a podmínkou platnosti jsme si opět stanovili na $p < 0,05$. U skupin nadaní a běžná populace byly srovnány výsledky škály DDFS.

Tab. 7: Výsledky T-testu pro dva nezávislé výběry pro H2

	Nadaní M (SD)	Běžná populace M (SD)	sv	t	p
DDFS	44,31 (9,97)	42,6 (9,77)	100	0,85	0,4

Na základě výsledků a dříve stanovených podmínek platnosti pro H2 **nulovou hypotézu nezamítáme a alternativní hypotézu nemůžeme přijmout**. Mezi skupinami nebyl nalezen signifikantní rozdíl na Škále frekvence denního snění.

- **H3:** *Obsahy denních snů podle ITDS se u výtvarně nadaných jedinců a běžné populace liší.*

Za účelem ověření této hypotézy jsme srovnali všech 10 škál ITDS a pro potvrzení její platnosti jsme stanovili, že se skupiny nadaní a běžná populace liší minimálně v 1 z 10 škál. Opět jsme hypotézu ověřili za použití Hotellingova testu a hladinu významnosti jsme ponechali na $p < 0,05$. Výsledky Hotellingova testu: $T^2=14,14$; $F(10,91) = 1,29$ a $p=0,25$.

Tab. 8: Detailní výsledky výpočtu H3

Styl DS	Nadání M (SD)	Běžná populace M (SD)	sv	t	p
Nadpřirozené schopnosti	0,18 (0,94)	-0,28 (0,89)	100	2,48	0,015
Ambice	0,08 (0,89)	-0,12 (0,9)	100	1,05	0,3
Úzkostné představy	-0,05 (0,85)	0,08 (0,83)	100	-0,73	0,46
Představy (vlastní) smrti	0,04 (0,79)	0,06 (0,88)	100	-0,57	0,57
Relaxační představy	0,14 (0,88)	-0,22 (0,87)	100	2,08	0,04
Šťastná budoucnost	-0,05 (1,01)	0,08 (0,83)	100	-0,71	0,48
Milostné úspěchy	-0,01 (0,77)	0,02 (0,91)	100	-0,19	0,85
Cestování	-0,02 (0,78)	0,04 (0,69)	100	-0,40	0,69
Jací jsou druzí	0,00 (0,87)	0,00 (0,86)	100	0,02	0,98
Sexuální a agresivní představy	0,09 (1,14)	0,14 (0,86)	100	-1,06	0,29

Na základě stanovených podmínek pro H3 a výsledků Hotellingova testu **nulovou hypotézu nezamítáme a alternativní hypotézu nepřijímáme**. Signifikantní rozdíl skupin byl sice nalezen u škál Nadpřirozené schopnosti a Relaxační představy, ale nalezená p-hodnota $p=0,25$ značí, že se jedná o falešně pozitivní výsledek.

- **H4:** *Výtvarně nadaní jedinci a běžná populace se od sebe liší v doménově specifické kreativitě podle inventáře K-DOCS.*

Pro tuto hypotézu jsme srovnávali výsledky inventáře K-DOCS u našich dvou skupin za použití Hotellingova testu. Hladinu významnosti jsme ponechali na $p < 0,05$ a pro potvrzení hypotézy jsme si stanovili, že musíme nalézt signifikantní odlišnost mezi skupinami alespoň u 1 z 5 škál. Výsledky Hotellingova testu: $T^2=95,22$; $F(5,96) = 18,28$ a $p<0,001$.

Tab. 8: Detailní výsledky výpočtu H3

Styl DS	Nadání M (SD)	Běžná populace M (SD)	sv	t	p
Každodenní a osobní kreativita	39,34 (5,37)	38,55 (4,88)	100	0,75	0,455
Učenecká kreativita	36,87 (5,56)	31,20 (6,70)	100	4,64	< 0,001
Výkonová kreativita	62,34 (12,37)	52,03 (12,64)	100	4,08	< 0,001
Mechanická a vědecká kreativita	25,71 (8,95)	18,08 (6,75)	100	5,02	< 0,001
Umělecká kreativita	36,18 (4,58)	27,46 (7,07)	100	7,55	< 0,001

Vzhledem k výsledkům testové statistiky a k dříve stanoveným podmínkám **nulovou hypotézu zamítáme a alternativní hypotézu přijímáme**. Byl nalezen signifikantní rozdíl mezi skupinami ve všech škálách K-DOCS kromě Každodenní a osobní kreativity.

7.2 Výsledky explorace tématu

Vzhledem k široké povaze tohoto tématu a množství testovaných škál jsme se rozhodli (kromě základních hypotéz) stanovit také výzkumný cíl. Tímto cílem je tudíž explorace daného tématu a snaha objevit možné korelace mezi různými prvky v něm obsažených. Z hlediska interpretace výsledků se budeme držet vzorce, jež jsme si uvedli dříve v této kapitole. Pro ověření všech cílů byl použit Pearsonův korelační koeficient.

Při testování síly vztahu mezi škálou **DDFS** a **věkem** participantů byla nalezena zanedbatelná pozitivní korelace – **r = 0,06**.

Dále jsme prozkoumávali vztah mezi škálami **ITDS** a **věkem**. Zde byla ve většině případů nalezena zanedbatelná pozitivní korelace. Slabý pozitivní vztah byl nalezen mezi věkem a škálami Šťastná budoucnost (**r = 0,21**) a Cestování (**r = 0,24**).

Výpočet korelace mezi škálou **DDFS** a inventářem **ITDS** přinesl taktéž povětšinou pouze informaci o zanedbatelném vztahu. Slabý pozitivní vztah byl však nalezen mezi frekvencí denního snění a škálami Ambice a Jací jsou druzí (**r = 0,27** a **0,24**).

Při korelaci škál **DDFS** a **K-DOCS** byla u všech škál nalezena pozitivní korelace s výjimkou Mechanické kreativity, kde byl nalezený vztah zanedbatelný). Výsledky pak ve

srovnání s frekvencí denního snění vypadaly takto: Všeobecná a osobní kreativita – slabá pozitivní korelace ($r = 0,30$); Učenecká kreativita – středně silná pozitivní korelace ($r = 0,37$); Výkonová kreativita – středně silná pozitivní korelace ($r = 0,35$) a Umělecká kreativita – středně silná kladná korelace ($r = 0,32$).

8 DISKUZE

V této části práce si shrneme a interpretujeme všechny výsledky stanovených hypotéz a výzkumného cíle, následně je porovnáme s výsledky jiných studií na stejné či podobné téma, a nakonec zhodnotíme také přínosy a limity této práce a podíváme se na možnosti dalšího vědeckého zkoumání.

Hypotéza H1 předpokládala, že se výtvarně nadaná jedinci a běžná populace liší ve stylu denního snění podle *Krátkého inventáře imaginačních procesů* (SIPI). Na základě statistické analýzy dat se potvrdila pravdivost této hypotézy. Výtvarně nadaní jedinci skórovali signifikantně výše na škálách Pozitivně konstruktivní snění a Vina/strach ze selhání. Na první zmíněné škále byla p hodnota hraniční (jakožto hladinu významnosti jsme si zvolili $p < 0,05$ a v tomto případě se $p = 0,049$). Ve druhém případě byl výsledek bezesporu signifikantní. Lze z toho tedy vyvodit, že nadaní jedinci mají častější styl denního snění Vina/strach ze selhání než jedinci běžné populace. Může se jednat o souvislost s výzkumem Neiharta (1998), který dával do souvislosti nadání a poruchy nálady. Říkal, že nadaní jedinci jsou náchylnější k duševním nemocem a zdůrazňoval jejich „křehkost“ v tomto směru. Také Plháková, Dostál a Zášková (2015) našli pozitivní korelaci mezi Uměleckou kreativitou vysokoškolských studentů (inventář K-DOCS) a Neuroticismem (NEO Big five), který může sdílet se škálou Vina/strach ze selhání jistou podobnost. Možnou souvislost lze také hledat ve výzkumu rozumově nadaných dětí Holasové (2006), z něhož vyplývá, že právě tyto děti mají větší tendence úzkostem a jsou obecně depresivnější.

Na druhou stranu proti tomuto výsledku stojí signifikantní vztah mezi výtvarným nadáním a Pozitivně konstruktivním stylem denního snění. Ten říká, že výtvarně talentovaní jedinci mají také častější styl Pozitivně konstruktivní než běžná populace, což by znamenalo, že jsou spíše orientováni na budoucnost, mají optimistické ladění a jejich denní sny jsou pozitivnější. Henderson, Gold a McCord, (1982) dospěli k podobnému výsledku ve své studii, kde srovnávali nadané a běžné děti. U nadaných odhalili s věkem rostoucí tendenci na škále Pozitivně konstruktivního denního snění, ale u běžné populace k tomuto růstu nedocházelo. Je otázkou, zda tento hraničně signifikantní výsledek není způsoben pouze falešnou pozitivitou zapříčiněnou zkreslením výzkumným souborem či pouze náhodou.

Hypotéza H2, jež předpokládala, že výtvarně nadaní jedinci mají vyšší frekvenci denního snění podle *Škály frekvence denního snění* (DDFS), se dle našich statistických výpočtů neukázala jako pravdivá. Tento předpoklad byl stanoven na základě domněnky, že jedinci umělecky založení jsou častěji „odstřižení“ od reality vlivem denního snění a že kreativitu a fantazii pro svou uměleckou činnost čerpají právě odtud. Na základě našich výsledků lze říci, že buď neexistuje významný rozdíl ve frekvenci denního snění u výtvarně nadaných jedinců, tudíž by byl náš prvotní předpoklad mylný, nebo je také možné, že jsme ho nenalezli vlivem malého či nereprezentativního výzkumného souboru.

V hypotéze H3 jsme předpokládali, že obsahy denních snů podle *Inventáře témat denního snění* (ITDS) se u výtvarně nadaných jedinců a běžné populace liší. Provedli jsme statistický výpočet, na jehož základě nedošlo k potvrzení platnosti hypotézy. Signifikantní výsledek byl sice nalezen ve dvou škálách – v Nadpřirozených schopnostech a Relaxačních představách (v pozitivním směru pro výtvarně nadané), ale celková p-hodnota značí, že tato nalezená souvislost byla pouze falešně pozitivním výsledkem. Je možné, že při práci s větším výzkumným souborem by se hypotéza nakonec potvrdila, avšak za těchto okolností lze pouze spekulovat nad možnými výsledky. Pokud by se však výsledek prokázal právě u těchto falešných pozitivit jako signifikantní, mohli bychom pozorovat určitou podobnost s výzkumem Šmídové (2018), která našla souvislost mezi Uměleckou kreativitou z inventáře K-DOCS a škálami ITDS Relaxační představy a Nadpřirozené schopnosti.

V poslední hypotéze H4 jsme vyřkli předpoklad, že skupiny nadaní a běžná populace se od sebe liší v doménově specifické kreativě podle inventáře K-DOCS (*Kaufmanova škála doménově specifické kreativity*). Tato hypotéza se po statistickém výpočtu potvrdila. Ukázalo se, že skupina výtvarně nadaných skóruje signifikantně výše ve 4 z 5 doménách – v Učenecké kreativě, Výkonové kreativě, Mechanické a vědecké kreativě a v Umělecké kreativě (zde byla míra rozdílu nejvyšší). Ve škále Každodenní a osobní kreativita nebyl nalezen signifikantní rozdíl. Dostál a Plháková (2014) tvrdí, že důležitou osobnostní dimenzí, jež úzce souvisí s kreativitou, je Otevřenost vůči zkušenosti. Můžeme se tedy domnívat, že vzhledem k výsledkům testu a zájmu o umění plynoucího z navštěvování výtvarného oboru ZUŠ mohou výtvarně nadaní participantů disponovat právě touto vlastností.

Nyní přejdeme od hypotéz k interpretaci výzkumného cíle. Tímto cílem jsme si stanovili exploraci tématu a nalezení možných zajímavých souvislostí mezi proměnnými, s nimiž jsme ve výzkumu pracovali. V návaznosti na výzkum Giambry (1993) jsme se

rozhodli prověřit souvislost mezi četností denních snů na *Škále frekvence denního snění* (DDFS) a věkem. Giambra říká, že by frekvence měla s věkem klesat. K těmto výsledkům jsme však po statistickém ověření nedospěli a souvislost mezi těmito dvěma proměnnými se blíží nule. Eliminovali jsme tak případnou možnost zkreslení vlivem nedokonalé homogenity skupin, alespoň co se věku týče. Případná souvislost se ale nevylučuje, jelikož byl tento výzkum zaměřen převážně na mladou populaci, a tudíž nebyl pro porovnávání frekvence a věku vybrán reprezentativní výzkumný soubor.

Jakožto druhý předmět explorační studie jsme se rozhodli prověřit potenciální vztah mezi tématy denních snů zjišťovaných *Inventářem témat denního snění* (ITDS) a věkem. Ukázalo se, že existuje slabý pozitivní vztah mezi věkem a škálami *Šťastná budoucnost* a *Cestování*. Mladší jedinci si tedy ve svých denních snech méně promítají představy například o tom, že jednou budou rodiči, jak bude vypadat jejich dům a netíhnou ani k představám o cestování do vzdálených zemí či o práci v zahraničí. Mezi věkem a ostatními škálami inventáře nebyl nalezen signifikantní vztah.

Dále nás zajímalo, zda existuje korelace mezi četností denních snů zjišťovanou *Škálou frekvence denního snění* a tématy snů (*Inventář témat denního snění*). Na základě výpočtů jsme našli slabou pozitivní korelaci mezi četností snění a škálami *Ambice* a *Jací jsou druzí*. Podle tohoto výsledku tedy sní častěji ti jedinci, v jejichž snech se vyskytují ambiciózní představy (vlastní úspěch, respekt druhých) a představy o tom, jací jsou asi lidé kolem. Další statisticky významný vztah již nebyl v této oblasti nalezen.

Poslední částí explorační studie se věnuje srovnání *Škály frekvence denního snění* a *Kaufmanovy škály doménově specifické kreativity*. Výsledky nám řekly, že pomocí frekvence lze ve slabé míře předpovědět Všeobecnou a osobní kreativitu, ve středně silné míře Učeneckou kreativitu, Výkonovou kreativitu a také Uměleckou kreativitu. Tyto výsledky se liší od výsledků výzkumu Šmídové (2018), která nenalezla souvislost mezi doménami kreativity a frekvencí denního snění.

Mezi limity této práce bychom mohli zařadit nedokonalý výběr výzkumného souboru, jenž probíhal pomocí nepravděpodobnostních metod (samovýběr a záměrný výběr) a není tudíž reprezentativní vůči zkoumané populaci. Nedokonalá byla také homogenita obou skupin, jelikož se v nich lišil věk účastníků (medián u skupiny nadaných a u skupiny běžné populace činil 15 a 18 let). Nakonec se však na výsledcích testové statistiky ukázalo, že věk není nijak významnou proměnnou. Jak gymnázium, tak základní uměleckou školu

navštěvují převážně dívky, tudíž byl velký nepoměr mezi muži (28,4 %) a ženami (71,6 %). Ukázalo se, že pokud vypočítáme T-test pro dva nezávislé výběry a srovnáme tak denní snění u mužů a žen, výsledek je na pohlaví do velké míry závislý ($p = 0,006$ u srovnání frekvence denních snů, kdy četnost snění je u žen signifikantně vyšší než u mužů).

Dále pak můžeme spekulovat, do jaké míry gymnázium reprezentuje běžnou populaci, co se výtvarného nadání týče. Jak jsme si popsali již v teoretické části této práce, výtvarné nadání (stejně jako jeho ostatní druhy) úzce souvisí s inteligencí (Dočkal 2005). Lze tak předpokládat, že gymnázium není dokonale reprezentativní výzkumný soubor pro námi zkoumanou populaci.

Při získávání dat z Inventáře témat denního snění byl použit původní datový soubor z práce Šmídové (2016), jenž činil 1233 respondentů. Tento soubor byl taktéž samovýběrový a jeho převážnou většinu tvořili vysokoškolští a středoškolští studenti (76 %) a procentuální zastoupení mužů činilo pouze 23 %. Dolní a horní kvartil věku činil 18,73 let a 24,10 let, proto se opět dá spekulovat o jeho reprezentativnosti.

Dalším limitem je také úzký věkový rozptyl participantů, jenž se nejčastěji pohybuje od 11 do 19 let. Ačkoliv se podařilo do studie přidat také starší participanty, jejich zastoupení ve výzkumném souboru je minimální – dolní a horní kvartil věku je 14 a 18 let. Nejstaršímu participantovi bylo 45 let, tudíž výzkum vůbec nezohledňuje starší populaci a je zaměřen převážně na období pubescence a adolescence (Langmeier & Krejčířová, 2006). S ohledem na dříve zmíněné okolnosti nelze výsledky zobecňovat na celou populaci, nýbrž pouze na její užší část.

K dalšímu zkreslení mohlo dojít také při rozdělování participantů do skupin. Probíhalo totiž za pomoci sebesuzovací škály, jež mohla být záměrně či nezáměrně zkreslena. Podobný limit lze nalézt u všech použitých metod (viz kapitola 5.1), které byly rovněž založeny na principu sebesuzování.

Dohromady se nám podařilo potvrdit 2 ze 4 hypotéz, které prokazují rozdílnost v denním snění a doménách kreativity u výtvarně nadaných jedinců oproti běžné populaci. Mnohokrát se podařilo podpořit výsledky dřívějších výzkumů na podobná či stejná témata, našli jsme ale také odlišnosti od starších studií. Výzkum přináší také nová zjištění, jež mohou posloužit jako inspirace pro další výzkumnou činnost na poli psychologie.

9 ZÁVĚR

V této práci jsme se zabývali vztahem mezi výtvarným nadáním a denním sněním. Srovnávali jsme tedy aspekty denního snění (styly, frekvenci a témata) u výtvarně nadaných jedinců a běžné populace. Stanovili jsme si čtyři hypotézy spolu s výzkumným cílem a naše výsledky dopadly následovně:

1. Prokázali jsme, že výtvarně nadaní jedinci se signifikantně liší od běžné populace v Pozitivně konstruktivním denním snění a ve snění Vina/strach ze selhání (SIPI) v pozitivním směru.
2. Neproklázali jsme signifikantní rozdíl ve frekvenci denního snění (DDFS) výtvarně nadaných jedinců a jedinců běžné populace.
3. Neproklázali jsme, že se výtvarně nadaní jedinci od běžné populace odlišují v tématech denního snění (ITDS).
4. Prokázali jsme, že se výtvarně nadaní jedinci signifikantně liší od běžné populace v těchto doménách kreativity: Učenecká kreativita, Výkonová kreativita, Mechanická a vědecká kreativita a Umělecká kreativita (K-DOCS) v pozitivním směru.
5. Výsledky explorace tématu:
  - Nebyla prokázána souvislost mezi věkem a frekvencí denních snů (DDFS).
  - Škály Šťastná budoucnost a Cestování (ITDS) lze v pozitivním směru predikovat prostřednictvím věku.
  - Frekvenci denního snění (DDFS) lze v pozitivním směru predikovat prostřednictvím škál Ambice a Jací jsou druzí (ITDS).
  - Frekvenci denního snění (DDFS) lze v pozitivním směru predikovat prostřednictvím škál Všeobecná a osobní kreativita, Učenecká kreativita, Výkonová kreativita a Umělecká kreativita (K-DOCS).

10 SOUHRN

Tato bakalářská diplomová práce se věnuje kombinaci dvou psychologických fenoménů – denního snění a výtvarného nadání. Umělci, zvláště ti výtvarní, se často mohou jevit odlišně než většina lidí, kteří mají o umění průměrný či jen malý zájem. Mohou působit, že jejich myšlenky jsou často odtržené od reality, že „létají v oblacích“ a jejich kreativita je někdy až nepochopitelná. Vyvstává tedy otázka, co se výtvarníkům odehrává v mysli. Může to být snění, ze kterého zároveň čerpají své neotřelé nápady? A v čem se jejich denní sny odlišují od snů všech ostatních? Na tyto otázky se snaží najít odpověď náš výzkum.

Pojem denní snění řadíme do oblasti kognitivní psychologie. Jedná se o spontánní proud myšlenek, o asociace různých fantazií, jež mají pro člověka často intimní význam. V literatuře tento jev nalezneme nejčastěji pod termíny *daydreaming* či *mindwandering*. Ačkoliv se definice denního snění příliš nerůzní, můžeme nalézt odlišnosti v názorech autorů na jeho funkci pro člověka. Většina psychologů zdůrazňuje negativní vliv denních snů na život. Freud (1990) například tvrdí, že sní pouze člověk nešťastný a Somer (2002) dokonce mluví o „maladaptivním denním snění“, které nahrazuje lidský kontakt a brání lidem, aby mohli normálně fungovat. Jerome Singer, otec denního snění, jej rozdělil na 3 styly: Pozitivně konstruktivní denní snění, Vina/strach ze selhání a Slabá kontrola pozornosti. Dále se ve spojitosti s denním sněním uvádí jeho frekvence, která podle Giambry (1993) v průběhu života klesá. A poslední zmíněnou dimenzí jsou témata denních snů, jež byly získány díky výzkumu Šmídové (2016) a dají se rozdělit do osmi škál: Úzkostné představy, Nadpřirozené schopnosti, Sebestředné představy, Relaxační představy, Ambice, Hrdinské sebeobětování, Šťastná budoucnost a Agresivní a sexuální představy.

Druhým tématem, kterým se tato práce zabývá, je nadání. Existuje celá řada definic tohoto pojmu, žádná z nich však není obecně uznávaná (Hříbková, 2009). Řada autorů rozlišuje mezi pojmy nadání a talent. Nadaný jedinec „*vykazuje vynikající výkony v dimenzi, jež je jím nebo společností brána za cennou*“ (Sternberg, 2004, 18), zatímco talent bývá označován za projevené nadání (Hartl & Hartlová, 2015). Nadání se může projevit hned v několika oblastech, jimiž jsou: Intelektové (rozumové) nadání, Umělecké nadání (jehož součástí je i to výtvarné), Pohybové nadání, a nakonec Praktické nadání. Všechny tyto druhy jsou neodmyslitelně spojeny s inteligencí, která je k jejich projevení nesmírně důležitá

(Dočkal, 2005). V psychologii není nadání příliš oblíbeným výzkumným tématem. A když už se s nějakou studií na toto téma setkáme, pravděpodobně se bude jednat o výzkum rozumově nadaných dětí. Z tohoto důvodu neexistuje příliš výzkumů na téma výtvarného nadání či talentu.

Ve výzkumné části této práce si klademe za cíl srovnat aspekty denního snění a domény kreativity u dvou skupin – výtvarně nadaných jedinců a běžné populace. Za tímto účelem jsme administrovali dotazníkovou baterii žákům a studentům z výtvarného oboru základní umělecké školy, kteří prošli talentovými zkouškami a zastupují tak pro náš výzkum populaci výtvarníků, a z gymnázium, které reprezentuje běžnou populaci (co se výtvarného nadání týče). Pro upřesnění rozdělení do skupin jsme použili sebeposuzovací škálu výtvarného nadání. Výzkumný soubor činilo dohromady 102 participantů, 62 ze skupiny nadaných a 40 z běžné populace. Dolní a horní kvartil věku činil 14 a 18 let a výzkumu se zúčastnilo 29 mužů a 73 žen. Data byla získána papírovou formou a následně přepsána do programu Microsoft Excel 2016.

Sběr dat probíhal během září roku 2019 v Novém Jičíně, participantů si vždy poslechli krátkou přednášku na téma denního snění a následně se přešlo k vyplňování dotazníků. V průběhu výzkumu byli taktéž informováni o svém právu kdykoliv odstoupit a po vyplnění baterie obdrželi odměnu ve formě sladkostí.

Měřenými aspekty denního snění byly jeho styly (Krátký inventář imaginačních procesů – SIPI), frekvence denního snění (Škála frekvence denního snění – DDFS), témata, jež se objevují v denních snech (Inventář témat denního snění – ITDS) a domény kreativity (Kaufmanova škála doménově specifické kreativity – K-DOCS).

V návaznosti na výzkumný problém jsme si stanovili čtyři hypotézy a jeden výzkumný cíl. Hypotézy se vždy týkaly srovnání obou skupin z různých hledisek. Předpoklad zněl, že se výtvarně nadaní jedinci a běžná populace liší ve stylu denního snění (SIPI), v tématech snů (ITDS), v doménách kreativity (K-DOCS), a že míra frekvence snění je u výtvarně nadané skupiny vyšší než u běžné populace (DDFS). Výzkumným cílem jsme si stanovili exploraci tématu, hledání možných souvislostí a nových podnětů pro další výzkum. Ke statistickému zpracování byl použit Hotellingův test, T-test pro dva nezávislé výběry a Pearsonův korelační koeficient v programu Statistica 13.

Prokázali jsme signifikantní rozdíl mezi skupinami na škále Pozitivně konstruktivní denní snění a Vina/strach ze selhání (SIPI), kdy v obou případech skórují vše výtvarně

nadaní jedinci. Rozdíl v tématech denních snů (ITDS) prokázán nebyl, nalezená diference mezi skupinami na škálách Relaxační představy a Nadpřirozené schopnosti byla pouze falešně pozitivním výsledkem. Signifikantní rozdíl ve prospěch nadaných byl dále nalezen na 4 z 5 škál K-DOCS, jimiž jsou Učenecká kreativita, Výkonová kreativita, Mechanická a vědecká kreativita a Umělecká kreativita (u Každodenní a osobní kreativity jsme nenalezli signifikantní rozdíl). Vyšší frekvence denního snění (DDFS) u skupiny výtvarně nadaných se neprokázala.

Hlavním limitem této práce je nereprezentativní výzkumný soubor nejen z hlediska věku, ale také z hlediska zastoupení mužů a žen. Mezi přínosy bychom mohli zařadit prozkoumání této oblasti, jež doposud nijak testována nebyla, podařilo se nám podpořit starší studie na podobné téma a také jsme objevili nové souvislosti, jež poskytují prostor dalšímu vědeckému zkoumání.

LITERATURA

- Amherst College (2017). *8 Wilson-Barber Inventory of Childhood Memories and Imaginings: Children's Form*. Získáno z: <https://www.coursehero.com/file/p19re9u/8-Wilson-Barber-Inventory-of-Childhood-Memories-and-Imaginings-Childrens-Form/>
- Baird, B., Smallwood, J., Mrazek, M. D., Kam, J. W. Y., Franklin, M. S., & Schooler, J. W. (2012). *Inspired by Distraction*. *Psychological Science*, *23*(10), 1117–1122. doi:10.1177/0956797612446024
- Boston, N. E. (1987). Determining Giftedness in Elementary Visual Art Students.
- Callard, F., Smallwood, J., Golchert, J., & Margulies, D. S. (2013). The era of the wandering mind? Twenty-first century research on self-generated mental activity. *Frontiers in Psychology*, *4*, 891. DOI 10.3389/fpsyg.2013.00891
- Carroll, J. L., & Laming, L. R. (1974). *Giftedness and Creativity: Recent Attempts At Definition: a Literature Review*. *Gifted Child Quarterly*, *18*(2), 85–96. doi:10.1177/001698627401800205
- Clark, G. A., Gulbert, A. & Zimmerman, E. (1994). *Programming Opportunities for Students Gifted & Talented in the Visual Arts*. DIANE Publishing.
- Dane, E. (2018). Where Is My Mind? Theorizing Mind Wandering and Its Performance-Related Consequences in Organizations. *Academy of Management Review*, *43*(2), 179–197. doi: 10.5465/amr.2015.0196
- Dočkal, V. (2005). *Zaměřeno na talenty, aneb, Nadání má každý*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny.ž
- Dočkal, V., Miklová, J., Palkovič, V., & Musil, M. (1987). *Psychológia nadania*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Dostál, D., & Plháková, A. (2014). *Soudobé teorie a výzkum tvořivosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Dunn, L. W., Corn, A. L., & Morelock, M. J. (2004). The relationship between scores on the ICMIC and selected talent domains: An investigation with gifted adolescents. *Gifted Child Quarterly*, *48*(2), 133-142.

- Eisner, E. W., & Day, M. D. (Eds.). (2004). *Handbook of research and policy in art education*. Routledge.
- Flowers, J. H., & Garbin, C. P. (1989). Creativity and perception. In J. A. Glover, R. R. Ronning & C. R. Reynolds (Eds.), *Handbook of creativity* (pp. 147-162). New York, NY: Plenum Press.
- Freud, S. (1990). Básník a lidské fantazie. In Freud, S., *O člověku a kultuře* (pp. 81– 89). Praha: Odeon.
- Freud, S. (1999). *Sebraní spisy Sigmunda Freuda. Spisy z let 1906–1909*. Praha: Jiří Kocourek.
- Gagné, F. (1985). Giftedness and talent: Reexamining a reexamination of the definitions. *Gifted Child Quarterly*, 29, 103-112.
- Giambra, L. M. (1974). Daydreaming across the Life Span: Late Adolescent to Senior Citizen. *The International Journal of Aging and Human Development*, 5(2), 115–140. doi:10.2190/7aej-t3ma-qlgd-ccf5
- Giambra, L. M. (1980). Sex Differences in Daydreaming and Related Mental Activity from the Late Teens to the Early Nineties. *The International Journal of Aging and Human Development*, 10(1), 1–34. doi:10.2190/01bd-rfne-w34g-9eca
- Giambra, L. M. (1993). The influence of aging on spontaneous shifts of attention from external stimuli to the contents of consciousness. *Experimental Gerontology*, 28(4), 485–492. DOI 10.1016/0531-5565(93)90073-M
- Gold, S. R., & Henderson, B. B. (1990). Daydreaming and curiosity: Stability and change in gifted children and adolescents. *Adolescence*, 25(99), 701.
- Hartl, P., Hartlová, H. (2015). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Havlík, M. (2012). DMN – klidová síť mozku: kandidát na nové neurovědecké paradigma. *Theory Of Science/Teorie Vědy*, 34(2), 227-254.
- Heller, K. A., Mönks, F. J., Subotnik, R., & Sternberg, R. J. (Eds.). (2000). *International handbook of giftedness and talent*. Elsevier.
- Henderson, B. B., Gold, S. R., & Clarke, K. (1984). Individual differences in IQ, daydreaming and moral reasoning in gifted and average adolescents. *International Journal of Behavioral Development*, 7(2), 215-230.

- Henderson, B. B., Gold, S. R., & McCord, M. T. (1982). Daydreaming and curiosity in gifted and average children and adolescents. *Developmental Psychology*, *18*(4), 576.
- Henderson, B. B., & Gold, S. R. (1983). Intellectual styles: A comparison of factor structures in gifted and average children and adolescents. *Journal of personality and social psychology*, *45*(3), 624.
- Holasová, K. (2006). *Úzkost a depresivita u rozumově nadaných adolescentů* (Doctoral dissertation, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta).
- Hříbková, L. (2009). *Nadání a nadaní: pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Praha: Grada.
- Huba, G. J., Aneshensel, C. S., & Singer, J. L. (1981). *Development Of Scales For Three Second-Order Factors Of Inner Experience*. *Multivariate Behavioral Research*, *16*(2), 181–206. doi:10.1207/s15327906mbr1602_4
- Huba, G. J., & Tanaka, J. S. (1983). *Confirmatory Evidence for Three Daydreaming Factors in the Short Imaginal Processes Inventory*. *Imagination, Cognition and Personality*, *3*(2), 139–147. doi:10.2190/vumw-3jwn-ywqt-bbcm
- Hurwitz, A. (1983). *The Gifted and Talented in Art: A Guide to Program Planning*. Davis Publications, Inc., 50 Portland St., Worcester, MA 01608; toll free tele.
- Kanter, S. (1982). Divergent thinking abilities as a function of daydreaming frequency. *Talents and Gifts*, *5*(1), 12-23. DOI 10.1177/0956797612446024
- Kaufman, J. C. (2012). Counting the muses: Development of the Kaufman Domains of Creativity Scale (K-DOCS). *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, *6*(4), 298. DOI 10.1037/a0029751
- Kaufman, S. B. (2013). Conversation on Daydreaming with Jerome L. Singer. *Scientific American*. Získáno z: <https://blogs.scientificamerican.com/beautiful-minds/conversation-on-daydreaming-with-jerome-l-singer/>
- Killingsworth, M. A., & Gilbert, D. T. (2010). A Wandering Mind Is an Unhappy Mind. *Science*, *330*(6006), 932–932. doi: 10.1126/science.1192439
- Klinger, E. (2009). Daydreaming and fantasizing: Thought flow and motivation. In K. D. Markman, W. M. P. Klein, & J. A. Suhr (Eds.), *Handbook of imagination and mental simulation* (pp. 225-239). New York, NY, US: Psychology Press.

- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie* (2., aktualizované vydání). Praha: Grada.
- Lorenzo-Seva, U. (2000). The weighted oblimin rotation. *Psychometrika*, 65(3), 301-318.
- Mason, M. F., Norton, M. I., Van Horn, J. D., Wegner, D. M., Grafton, S. T., & Macrae, C. N. (2007). Wandering minds: the default network and stimulus-independent thought. *Science*, 315(5810), 393-395. DOI 10.1126/science.1131295
- McMillan, R. L., Kaufman, S. B., & Singer, J. L. (2013). Ode to positive constructive daydreaming. *Frontiers in Psychology*, 4/626. DOI 10.3389/fpsyg.2013.00626
- Mooneyham, B. W., & Schooler, J. W. (2013). *The costs and benefits of mindwandering: a review. Canadian Journal of Experimental Psychology/Revue canadienne de psychologie expérimentale*, 67(1), 11. DOI 10.1037/a0031569
- Mueller, E. T. and Dyer, M. G. (1985). Daydreaming in humans and computers. *In Proceedings of the Ninth International Joint Conference on Artificial Intelligence* (pp. 278-280). Los Altos, CA: Morgan Kaufmann.
- Neihart, M. (1998). *Creativity, the arts, and madness. Roeper Review*, 21(1), 47–50. doi:10.1080/02783199809553930
- Plháková, A. (2004). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia.
- Plháková, A. (2006). *Dějiny psychologie*. Praha: Grada Publishing.
- Plháková, A. (2013). *Spánek a snění: vědecké poznatky a jejich psychoterapeutické využití*. Praha: Portál.
- Plháková, A., Dostál, D., & Zášková, T. (2015). Hollandova typologie profesních zájmů ve vztahu k doménově specifické kreativitě. *Československá psychologie*, 59(1), 17-32.
- Poerio, G. L., & Smallwood, J. (2016). *Daydreaming to navigate the social world: What we know, what we don't know, and why it matters. Social and Personality Psychology Compass*, 10(11), 605–618.
- Poerio, G. L., Totterdell, P., Emerson, L.-M., & Miles, E. (2015). *Love is the triumph of the imagination: Daydreams about significant others are associated with increased happiness, love and connection. Consciousness and Cognition*, 33, 135–144.
- Porath, M. (1993). *Gifted young artists: Developmental and individual differences*. Roeper Review*, 16(1), 29–33. doi:10.1080/02783199309553530

- Razali, N. M., & Wah, Y. B. (2011). Power comparisons of shapiro-wilk, kolmogorov-smirnov, lilliefors and anderson-darling tests. *Journal of statistical modeling and analytics*, 2(1), 21-33.
- Singer, J. L. (1966). *Daydreaming: An introduction to the experimental study of inner experience*. NY: Crown Publishing Group/Random House.
- Singer, J. L. (1975) Navigating the Stream of Consciousness. Research in Daydreaming and Related Inner Experience. *American Psychologist*, 30, 727–738.
- Singer, J. L., Pope, K. S. (1978). *The Power of Human Imagination: New Methods in Psychotherapy*. New York: Premium Press
- Singer, J. L., & Schonbar, R. A. (1961). *Correlates of daydreaming: A dimension of self-awareness*. *Journal of Consulting Psychology*, 25(1), 1–6. doi:10.1037/h0048906
- Singer, J. L., & Singer, D. G. (1990). *The house of make-believe: Children's play and the developing imagination*. London: Harvard University Press
- Sio, U. N., & Ormerod, T. C. (2009). Does incubation enhance problem solving? A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 135(1), 94-120. DOI 10.1037/a0014212
- Siostrzonek, J. (1993). *Psychologie umění: vybrané kapitoly*. Opava: Slezská univerzita.
- Smallwood, J., Fitzgerald, A., Miles, L. K., & Phillips, L. H. (2009). Shifting moods, wandering minds: negative moods lead the mind to wander. *Emotion*, 9(2), 271-276. DOI 10.1037/a0014855
- Somer, E. (2002) Maladaptive Daydreaming: A Qualitative Inquiry. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 32(2), 197-212.
- Sternberg, R. J. (1998). *In research of human mind*. Orlando: Harcourt Brace & Company.
- Sternberg, R. J. (2004). *Definitions and conceptions of giftedness* (Vol. 1). Corwin Press.
- Sternberg, R. J., & Davidson, J. E. (Eds.). (2005). *Conceptions of giftedness*. Cambridge University Press.
- Šmídová, M. (2016). *Struktura témat denního snění a jejich vztah ke stylům osobnosti* (diplomové práce).
- Šmídová, M. (2018). *Denní snění a jeho vztah ke kreativitě* (diplomové práce).

- Valkenburg, P. M., & van der Voort, T. H. (1994). Influence of TV on daydreaming and creative imagination: a review of research. *Psychological Bulletin*, 116(2), 316-339. doi: 10.1037/0033-2909.116.2.316
- Vooijs, M. W., Beentjes, J. W. J., & van der Voort, T. H. A. (1992). *Dimensional Structure of the Imaginal Processes Inventory for Children (IPI-C)*. *Imagination, Cognition and Personality*, 12(1), 45–53. doi:10.2190/wvrj-j2d1-84pe-ddkg
- White, H. A., & Shah, P. (2006). Uninhibited imaginations: creativity in adults with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Personality and Individual Differences*, 40(6), 1121-1131. DOI 10.1016/j.paid.2005.11.007
- Williams, H., & Vess, M. (2016). *Daydreams and the True Self*. *Imagination, Cognition and Personality*, 36(2), 128–149.
- Winner, E. (2000). The origins and ends of giftedness. *American psychologist*, 55(1),159.
- Winner, E., & Martino, G. (2003). Artistic giftedness. *Handbook of gifted education*, 3, 335-349. Získáno z: http://nmr.mgh.harvard.edu/mkozhevnlab/wp-content/uploads/pdfs/courses/literature/Imagery,%20Giftedness%20and%20Creativity/winner_Artistic%20Giftedness.pdf
- Zhiyan, T., & Singer, J. L. (1997). Daydreaming styles, emotionality and the big five personality dimensions. *Imagination, Cognition and Personality*, 16(4), 399-414.

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Úvodní strana dotazníkové baterie
2. Abstrakt v českém jazyce
3. Abstrakt v anglickém jazyce

DENNÍ SNĚNÍ VÝTVARNĚ NADANÝCH JEDINCŮ

Dobrý den, ráda bych Vás požádala o vyplnění dotazníku. Přispějete tím k mému výzkumu, jež si dává za cíl zjistit rozdíly v oblasti denního snění u výtvarně nadaných jedinců a u jedinců, kteří se za výtvarně nadané nepovažují.

Dotazník je **anonymní**, sdělení jména je zcela dobrovolné. Vaše výsledky nikde nebudou spojeny s Vaším jménem.

Své **odpovědi** nejlépe **kroužkujte**. Pokud budete chtít odpověď opravit, učiňte tak prosím nějakou zřejmou formou. V případě nejasností se neváhejte zeptat 😊

Adéla Merhoutová, studentka psychologie UPOL

Vyplňte prosím následující údaje:

Dnešní datum:.....

Jsem:

- Muž
- Žena

Kolik vám je let? (Vypište číslem):.....

Jméno a příjmení:.....

(nebo)

Osobní

*

--	--	--	--	--

značka:

*(Osobní značka k zachování anonymity: první písmeno jména vaší matky, čísla dne z data narození, například 29 nebo 05 a poslední dvě číslice Vašeho tel. čísla. Příkladem značky může být L0977)

Na škále od 1 do 10 kde 1 je nejhorší a 10 nejlepší bych ohodnotil/a své výtvarné nadání jako:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Vzdělání:

- Chodím na základní školu
- Chodím na střední školu
- Chodím na střední školu s maturitou
- Studuji vysokou školu/vyšší odbornou školu (obor:.....)
- Pracuji jako:.....

Navštěvujete výtvarný obor v ZUŠ? ANO/NE

Souhlasím s anonymním zpracováním mých odpovědí (zaznačte fajfkou):

PŘÍLOHA 1: Abstrakt v českém jazyce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Denní snění výtvarně nadaných jedinců

Autor práce: Adéla Merhoutová

Vedoucí práce: PhDr. Daniel Dostál, PhD.

Počet stran a znaků: 61, 107 505

Počet příloh: 3

Počet titulů použité literatury: 68

Abstrakt: Denní snění označuje intimní představy a fantazie, jež jsou každodenní součástí našich životů. Cílem této práce bylo zjistit, zda se denní snění výtvarně nadaných jedinců liší od denního snění běžné populace a zda existuje souvislost s kreativitou. Rozdíl jsme hledali ve stylu denního snění (Krátký inventář imaginačních procesů – SIPI), v jeho frekvenci (Škála frekvence denního snění – DDFS), v tématech snů (Inventář témat denního snění – ITDS) a v doménách kreativity (Kaufmanova škála doménově specifické kreativity – K-DOCS). Výzkumný soubor činil 102 respondentů (62 ze skupiny výtvarně nadaných a 40 reprezentujících běžnou populaci). Výsledky statistických výpočtů ukázaly, že se skupiny liší ve stylu denního snění (2 ze 3 škál SIPI) a signifikantní rozdíl byl nalezen také v doménách kreativity (4 z 5 škál K-DOCS). Explorace tématu také odhalila několik souvislostí, jež se tématem prolínají a mohou tak iniciovat další výzkum.

Klíčová slova: denní snění, výtvarné nadání, kreativita, SIPI

PŘÍLOHA 1: Abstrakt v anglickém jazyce

ABSTRACT OF THESIS

Title: Daydreaming of individuals gifted in visual arts

Author: Adéla Merhoutová

Supervisor: PhDr. Daniel Dostál, PhD.

Numbers of pages and characters: 61, 107 505

Number of appendices: 3

Number of references: 68

Abstract: Day dreaming refers to the intimate ideas and fantasies that are a daily part of our lives. The aim of this work was to find out whether the daydreaming of artistically gifted individuals differs from the daydreaming of the general population and whether there is a link with creativity. We found the difference in the style of daydreaming (Short Imaginal Process Inventory - SIPI), its frequency (Daydreaming Frequency Scale - DDFS), dream themes (Daydream Topics Inventory - ITDS), and creativity domains (Kaufman Domains of Creativity Scale - K-DOCS). The research sample consisted of 102 respondents (62 from the group of artistically gifted and 40 representing the general population). The results of statistical calculations showed that the groups differ in daydreaming style (2 out of 3 SIPI scales) and a significant difference was also found in creativity domains (4 out of 5 K-DOCS scales). The exploration of the topic has also uncovered several contexts that overlap with the topic and can thus initiate further research.

Key words: daydreaming, visual art, creativity, SIPI